

КРИВЕ ДЗЕРКАЛО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.

Івана Нечуя-Левіцького.

К И Ї В.
Друкарня І. І. Чоколова, В.-Житомирська № 20 д. в.
1912.

Руйнування української мови.

I.

Лиха пригода для українського пісьменства в його мові розпочалося в останні два роки од галицьких журналів, заведених в Києві проф. Грушевським ніби-то задля того, щоб завести одну загальну книжну мову для Галичини й України, ще й загальний правопис. Проф. Грушевський перевів „Літ. Науковий Вістник“ з Львова в Київ, потім завів журнал, „Записки Київського наукового товариства“, як орган того товариства. Для народу на Україні був заведений журнал-газета „Село“, ще й під рукою проф. Грушевського незабаром опинилось видання журналу „Українська хата“... Як бачимо, в шановного пр. Грушевського була думка покласти широкий ґрунт і підвалини для текучого пісьменства на Україні, і він мав на увазі усі верстви нашого суспільства, і навіть наукові справи, ще й просвітність українського народу.

Задумана справа не малої вартости для України, ще й задумана з широким планом на користь українцям. Але через два роки ми бачимо недобрі добутки, бачимо усю шкоду, якої накоїли ці усі видання для української мови й загально для українського пісьменства. Заводячи журнали, проф. Грушевський обіцяв виправлять галицьку мову в цих журналах і згодом спростить і галицький поплутаний чудний правопис. Але, як кажуть, „обіцянка-цяцянка“, і та обіцянка

так і застається й досі циянкою і не справдилась, а ні трощечки. В проф. Грушевського, як виявилось вже в його виданнях, була зовсім инча думка: він заповзявся нахрапом завести галицьку книжню мову й чудервацький правопис в українському письменстві й на Україні і зробити їх загальними і для Галичини, і для українців. Ця потаємна думка вихвачується в його статтях. Бо в своїх статтях в Літ. Н. Вістнику, він жалкує, що прихильників цієї системи з'єднання мови на Україні „мало“, та й ті, додає я од себе, роблять діло й ведуть цю письменську справу під загадом, а недоброхить; він жалкує, що харківський філологічний факультет забаллотірував прийняття галицької книжньої мови й правопису на Україні. Як проф. Грушевський і справді мав щирю думку зробити реформу галицької мови й чудернацького правопису і переробити й її й перебудувати на зразець мови українського народу і українських класичних письменників, то чого ж йому було й жалкувати?

Тим часом в свої статті „На Україні“ в Літер. Наук. Вістнику (III книжка за минулий рік) д. Грушевський кидає українцям докори, зовсім не правдиві й кривдні. Тут на Україні між українцями, пише він, я тільки й чую змагання за мову. І діти тих батьків, котрі колись передніше нехтували буквою й сьміялись з цього, повернули назад, і тільки й мови в них, що за букву... А хто ж цьому винен? спитаємо ми в д. Грушевського. Само по собі сам проф. Грушевський. Доки ще йшла потаємна агітація й намова в видавництві „Вік“, котрий видавав книжки з галицькими формами, як от відоме „Дубове листе“ й „Літературний Збірник“ та мого „Рибалку Панаса Крутя“; доки проф. Грушевський не позаводив своїх згаданих вище журналів, на Україні не було і сліду і признаки ніяких змагань за мову, бо це було нікому непотрібне. Усі загалом писали чистою українською мовою, навіть потроху й научною. І проф. Грушевський помиляється, коли все провадить в статтях про якусь мову „баби Мотрони“, це б то народню, а не наукову.

Серія книжок небіжчика Драгоманова, як от „Рай“ і

постут“, „Заздрі боги“, „Швейцарська спілка“, „Про волю віри“, „Старі хартії вольности“, та й инчі; „Мусульманство“ проф. Кримського (тільки друга половина, ням самим написана), та й инчих, як от статті й праці д. Єфремова, та книжка „Про комах“ і Арифметика д. Комарова і т. д. написані ваучньою прехорошою українською мовою, і на Україні всіма читаються з великою охотою, бо ці письменники вміли й знали, як треба писати, і поклали за основу своєї мови народню українську мову.

Само по собі як декотрі добродії на Україні постерегли галицькі заміри й тенденції, щоб і в нас писали тією вищою мовою, буцім-то вже в Галичині зовсім виробляною й готовою, то й підняли протест проти цування української мови. Але один тільки щирий і правдивий небіжчик Грінченко запротестував, видвівши свої книжечки „Тяжким шляхом“ та „Три питання“, як протест проти попсованої галицьким впливом мови в газетчиків і чудного й непотрібного галицького правопису, де він між инчим прямо каже, що писати—роздєраючи дієслови (глаголи) на дві або й на три частки: бояти муть ся і т. д. на Україні ніхто й ніколи не буде й ніхто не ставитиме безліч двух точок, бо над і не йотірованим дві точки і самим галичанам треба ставити не над і, бо воно скрізь в усіх випадках в словах мяке, а над півзгучними буквами, котрі стоять перед ним, як от: на селі, в хаті, в коморі і т. д. бо то вони бувають мякі, або тверді. І Грінченко казав правду. Відома річ, що Желхівський, заводячи в Галичині Кулішів правопис, поставив в своєму Словарі дві точки над тим і, котре одповідає букві **ѣ** в церковнославянській мові в словах, для компромісса, щоб загодить стару галицьку партію й духовенство, котрі вживали букву **ѣ**, ніби-то він хоч і викидає с книжок букву **ѣ**, але натомиць значує й її. Инчого чисто наукового ґрунту ці дві точки над і тут не мають, і цієї вісенітничі не прийняв доброхить *ні один* український письменник. А коли галичани й проф. Грушевський натикають силу точок в своїх журналах в статтях наших українців, то вони,

видаючи свої утвори опрічними книжками, викидають цю пісенітницю, цю массу непотрібних точок, стуляють до купи пороздирані надвоє й натроє дієслови (глаголи) сьмійші для публіки й злучують до купи частки глаголів. Так зробив д. Винниченко, д. Коцюбінська й інші.

Врешті скажемо в одповідь проф. Грушевському на його кривдні слова: „за наше жито, та нас і бито“. „А хто винен?—Невістка. Але ж її нема дома!—Он висить на жертці її плахта“, приказують в народні приказці. Галичани самі ж збили мовну бучу на Україні, завели колотнечу в сьогочасних наших пісьмеників, а проф. Грушевський з цієї причини ще й нам кидає докори, котрі він був повинен кинути галицьким пісьменикам. Я сам проф. Грушевській почав в свої „Історії з старих (давніх) часів виправлять потроху свою попсовану мову, це б то почав класти за основу своєї мови — українську мову „баби Матрі“, а не щось стародавнє робляне й книжне в Галичині, тоді публіка почала читати цю книжечку, хоч рецензенти О. С. і В. Доманіцький і в ці книжці знаходили чимало хиб проти української мови,—і вони писали правду.

Ми не будемо робить тут вдруге своїх умовиводів, сказаних нами в переднішій статті: „Сьогочасна часописна мова на Україні“. Скажемо тільки, що в великоруських вчених, як от Пипін, Белінський, Добролюбов, Писарев, як я добре зумисне проаналізував їх мову, скрізь покладяна, як ґрунт, мова „баби Акуліни“, це б то чисто великоруська, народня. В наукових вчених працях не великоросів, котрі пишуть великоруською мовою, вже примітна робляність, а часом і якась важка плутанина. Бо ці вчені користуються науковими працями німецьких вчених, написаних важкою мовою. Німці люблять завірчувать просту мисль в мудрі абстракції та донгелецькі періоди. А хто ж скаже, що згадані вище українські праці проф. Драгоманова, проф. Кримського, д. Єфремова, д. Комарова, або й галичан Омеляна Огоновського й Олек. Барвінського не наукові?

Галицька книжня научна мова важка й нечиста через

те, що вона склалася по синтактиці мови латинської або польської, бо книжня вчена польська мова складалася на зразець важкої латинської, а не польської народньої, легкої й жвавої мови, яку ми бачимо в польських белльетристів та поетів. Галицькі вчені ще й додали до неї, як складову частку, остачу старої київської мови XVIII віку, нагадуючу в москвофільських пісьмеників старої і нової партії мову Ломоносова. І вишло щось таке важке, що його ні однісінький українець не зможе читати, як він ни силкувався б. Через те галичанам треба б класти за основу своєї книжної мови пародню надніпрянську українську мову, а не свою галицьку стару підмову, чи говірку, перехідну до польської мови з безліччю польських слів, як от кроки,—ступіні, карк—потилиця, помешканє—житло. на Волиню (на Волині) і т. д.

Проф. Грушевський кидає українцям нязря ще й другий неправдивий і кривдний докір за разуразні змагання про мову й правопис в теперішній час, ніби-то батьки теперішніх українців глузували над буквою, (с кого й за що сьмійались? чи не с старовірів?), а теперішні українці встоюють тільки „за букву“ й змагаються за це... Ми вже недавнечко чули такий самий докір од одного з рецензентів моєї статті: „Сьогочасна часописна мова на Україні“, що, мовляв, ми не встоюємо за букву, за якесь старовірське „двоєніє аллилуя“, це б то за заведення відомих апострофів (з'їзд, з'явився, п'єса і т. д. і двох точок над йотированим ї). Це мов не велика й не вартна річ... А тимчасом од цього ж кружка, що сам заводив оте „Двоєніє аллилуя“,—двоїни точок, був виряджений в Петербург небіжчик Доманіцький саме тоді, як українські думські посланці почали видавать свою партійну газету „Вісти з Думи“. Воли почали видавати її кулішівкою, в усіх випадках з однією точкою над і м'яким і без апострофів; але як тільки з'явився там Доманіцький і став ніби-то до помочі в редакції... зараз сливе половина статтів почала виходить поцяцькована двома точками над і й апострофами. Тільки не приймали ціх при-

крас селяни, як от Нечитайло, та батюшки, як от отець Гриневич, і ця одна і єдина газета видавалась тоді зразцевою українською мовою в порівнянні з мовою „Рідного краю“, „Громадської думки“ й інших. І вийшло так, що ці ж добродії самі були буквоїди, заводили „двоєніє аллилуя“, це б то букву, хоч кивали на других, заводячи потаєнці своє „двоєніє аллилуя“. Та ще треба додати, що саме в той час якийсь кружечок українців, певно спілників „Влагодворит. Петербург. Общества изд. деш. українських книг“ подяли в Петерб. академію наук своє „Завідомління“, щоб академія взялась за справу заведення правопису в українські літературі і постановила свій академічний присуд...

Цікаво й те, що під цим завідомлінням підписані добродії, нікому невідомі і нічого не писавші по—український. Мабуть відписались тільки ті, що були на раді в хаті, та може й ті, котрих покликали для „рукоприкладства“ з другої якоїсь кімнати... В Києві ні редакція „Київської Старини“, ні українські письменники в Києві й поза Києвом за цей вчинок „невідомих добродіїв“ нічого й не внали.

Те ж саме робить і проф. Грушевський. Кинувши докір українцям, що вони нічого не роблять, а тільки ведуть завсідні змагання за мову й правопис, він каже, що зовсім бущім-то не пеклється за букву. Але він сам заповзвся ж заводить на Україні таку ж „букву“,—такий премудрий правопис і чудернацьку галицьку мову, котру вже таки давненько обсміяла українська публіка ще як виходили „Шершень“, „Гром. Дунка“ й інші. Навить прості люди в Києві, котрі читали, або бачили галицькі книжки, (та й не галицькі тільки) кажуть міні, що оті усі точки та значки (апострофи) колись згодом висипляться з книжок, як непотрібні. І справді, колись ставили ж дві точки в великоруських книжках над **ѣ**, як воно вимовляється, як **йо** або **о**: мѣдъ, лѣдъ, шѣлъ, брѣлъ, а тепер цих точок ніхто не ставляє, бо це діло не практичне і робить загайку й навіть буває завадою (помѣхою) при писанні. І тепер міні вже чудно, як будді-де в старі книжці

побачу мѣдъ, лѣдъ—ніби з очима на лобі. Тільки ставляють дві точки над словом небо—піднебєння, для одлічки од слова—небо. Сам же проф. Грушевський не тикає цих точок над **е** в своїх великоруських писаннях, зберігаючи його для українців...

Проф. Грушевський хоче намовить українських літераторів писати окроми складові (составныя) частки дієсловів (бою ся, бояти му ся) с тієї причини, що в славянських мовах—ся пишеться окроми од слів, а в польські мові, як і в галицькі, ставиться спереду дієсловів. Але яке нам діло до інших славянських мов., до польської, чи сербської? Нащо нам підроблюватись під їх? Славяни ж не читатимуть наших книжок; наші книжки пишуться для українців, котрі і не відають, і навіть не бачили, як пишуть славяни. А тим часом такі роздерті в писанні слова, як от, прикладом, дієслова на **ся**, та ще й середніх залогів й усіякі складові прикметники (нарѣчія): бояти ся, божити ся, божити муть ся, бояти муть ся, в низ, в гору, до гори погами, і т. д. і сьмішні, і чудні для публіки, і нагадують правила з граматики, де мовиться про слова складчасті (сложныя), складяні з двох слів, або про флексії склони́ння й спря́жіння, котрі в граматики ставляють в відомих табличках. Але література не граматика, а публіка не школа, і їй нема інтереса в цьому товмачінні, а народ і не втямить цієї премудрости, бо усі знають тільки суцільні слова, а за складчасті, штуковані (складяні з часток) слова повинні дбати й товмачити за це в школі вчителі.

Проф. Грушевський кинув українцям ще й третій, вже не докір, і нахвалку (угрозу), що хто на Україні копає яму під галицьким письменством, той копає яму водно́раз і під українською літературою, бо теперички культура (!) на Україну йде з Галичини, і т. д. Ми скажемо, що слово культура має дуже широке значіння, і проф. Грушевський прямо таки зловживає (злоупотребляє) це безвинне слово. Усю цю культуру він далі потім зведе на сьогочасну галицьку літературу й каже, що галицьке письменство теперички дуже поширило й розвилось, що галичани працю-

ють і некліються за письменську справу с таким завязяттям, за яке українці і не думають, і не гадають, і навіть ні уявляють, ні втямку (попятія) за це не мають.

В цих докорах нема правди, окрім останнього пункта, що в Галичині в наш час багацько зробили для письменства, багато понаписували книжок, багато видали цінovitих статтів в „Записках наук. тов.—а ймення Шевченка“, й опрічніх научніх книжок, вартих того, щоб їх прочитати й покористуватись ними. Але проф. Грушевський забув про одну річ: усі ці видання й сливе усі книжки написані такою недоладною, чудною й важкою не моною, а провінціальною говіркою, що їх на Україні ніхто не зможе читати. І якби українські письменники прийняли оту галицьку книжню мову, як з цім набивається проф. Грушевський, то й їх книжок українська широка публіка та й увесь наш народ не читатиме, як вже й не читає й тепер, хоч часом знезнавши й купить хтось якусь галицьку книжку. Не трудно втямить кожному, хто під ким копає яму, і кому небезпешніше й страшніше це підкопування. Скажемо, що виходе зовсім напереверт. Проф. Грушевський, заводлячи нахрапом на Україні галицьку книжню мову й правопис, копає таку яму, в котру можна поховати українську літературу навіки. Бо наша широка публіка вже обсьміяла ту мову й правопис, надавала прізвищ молодим нашим письменникам, як от: відгуки, кроки, песи (п'еси), штуди і т. д. І як наші молоді письменники, прихильники такого письменського з'єднання не схаменуться і не покинуть своєї тенденції запроважувати в наше письменство силу галицьких та вкупі з галицькою мовою й польських слів, то українці надають їм ще більше прізвищ і... врешті... зовсім не читатимуть і не купуватимуть їх книжок. І вийде так, що й наші легковажні тенденційні письменники зостануться... без публіки. Відоме діло, що Галичина мало купує книжки. Ринок українського письменства на Україні, а не в Галичині... Вже й тепер половина спершу прихильної до українських книжок нашої публіки зневірилась в будучині українського письменства і...

махнула на його рукою... Галицькі книжки страшенно нашкодили нам.

В теперешній час в нас на Україні, як ми вже згадали передніше, галичани мають у Києві три свої письменські органи: „Літ. наук. Вістник“. „Записки київського наукового товариства“, і журнал „Село“, (замість його виходе „Засів“), і підручник йім журнал „Українська Хата“, підручник по мові, але не по правопису. Багато с тіх українських письменників, котрі колись вживали галицьку мову з йїї формами (від, сей і т. д.) ще й с примішкою польських слів й видавали „Громадську думку“, „Шершня“, „Нову громаду“, давно схаменувлись, покидали свої шкодливі тенденції, і талановитіші з їх позаводили видання: „Рада“, „Світло“, „Рілля“, „Дніпрові Хвилі“, „Світову Зірницю“ (для народа).

Як відомо, в Галичині завжди були газети, видавані двома партіями: старою, чи москвофільською, і молодію українською, котра спершу видавала свої органи гарною, сливе справдешньою українською мовою, як от „Правда“ і „Зоря“. Ці дві партії без перестанку змагались та лаялись за мову й правопис етимологічний, за вживання букв—ѣ, ы, ъ, і т. д. і правопис фонетичний—кулішівку. Це завсідне змагання й цю лайку галицька молода чи українська партія перенесла теперички на Україну в Київ і тут на Україні зайняла своїми органами те становище, яке мала в Галичині стара партія, накидаючи нам і силуючи нас усіма способами прийняти йїї чудну мову й правопис. Решта часописних наших виданнів не виступає проти неї в статтях, але мовчки силкується видавати свої журнали народньою українською мовою. Змагання й усякові мовні спотички йдуть більше в розмовах, на словах, окрім згаданих мною книжечок—статтів небіжчика Грінченка. Таку спотичку на словах, дуже цікаву трапилось мати і міні з одним ненідомим і незнайомим міні галичанином в одному книжньому магазині в Києві. Одчиняю я двері в магазин, а за мною слідком шусть у двері якийсь молоденький наничик, довгообразий, гарний на вроду й ченуренько убра-

ний, з білим кашне на шиї. Я почав роздивлятися на прилавку на усяковий книжний дрібязок, а він і собі нишпорить, нахилившись, розгортає книжечки, а далі заговорює зо мною. Мова в його була чудна, химерна, якраз така, якою пише свої статті д. Свшан, з якимись чудними викрутасами, з латинською синтактикою. Це мене зацікавило, бо усі молоді буковинці й галичани, котрі часто одвідують мене в Києві, усі розмовляли зо мною гарною українською мовою. Я одразу дізнався по його мові, що він з Галичини, і питаю в його за деяких моїх давніх знайомих у Львові. Тоді він каже міні, що він не галичанин, а червіговець родом, але довго пробував в Галичині, бував скрізь і на Україні, навіть був і в Качанівці в небіжчика В. В. Тарновського і знає його. Це навело на мене заздівання (подозріння), бо вже 25 год я живу в Києві, і 25 год бував у Тарновського, котрий вже жив тоді в Києві, а цьому паничеві на взір було не більше, як годів двадцять шість, сім. Не міг же він, лежачи в колисці в пелюшках, їздити в Качанівку, та ще й тоді вже продану. Я пересвідчився, що зо мною розмовляє якась чудна проява, в котрій може нема однієї кленки в голові, або й дещо випало...

— Як же ви встигли, випадком пробуваючи в Галичині, так швидко навчитись розмовляти галицькою книжньою, такою чудернацькою мовою, коли як я був у Львові, то й старші й молодчі розмовляли зо мною гарною, чистою українською мовою, а не такою чудною, як оце ви?

— О теперички не тільки у Львові, але і в Києві, і в Харкові, і в Одесі усі студенти вже говорять отакою мовою, як оце я. Усі дочиста!

— Невже така всі? Я ж часто зустрічаюсь с студентами, і вони усі говорять народньою українською мовою, тільки один студент д. Петлюра і справді балакав зо мною так, що я спитав його, чи не з Галичини він.

— Де там! Усі, усі вже так говорять і будуть говорити—одказав він.—От я тільки що бачився с київськими студентами...

„Що в тверезого на умі, те в п'яного на язиці“. Он куди гне оцей паняч! А цей добродій гнув туди, куди потасніці гнуть галицькі журнали на Україні, але на словах дурять українців.

Другий молодий добродій, вже не удаваний українець, а справдешній, казав міні з наивною щирістю: треба, щоб молоде покоління на Україні, як от студенти, гімназисти, міські й сільські школярі привчилися до галицької книжньої мови, з галицьких книжок нахапалися галицьких слів (і польських—додам я), і тоді уся молоднеча на Україні читатиме з охотою галицькі книжки й писатиме тією мовою.

— А чи кунуватимуть же ті перемущтовані й перелицьовані в мові студенти й школярі ваші книжки й журнали?—питаю я в його;—чи ви ж самі читаете львівські „Записки наукового тов. йм. Шевченка й инчі научні книжки?

— Ні, не читаю, бо їх неможна читати через мову. Але вона колись виправиться, — каже він.

— А коли ж це буде? А коли ж то ваша молоднеча споможеться виписувати ті журнали й книжки?—спитав я в його;—та й чи перевчать ви усіх школярів та студентів на Україні, коли Україна велика, а галицькі книжки далі од Києва і не йдуть, і не купуються, і само по собі молоді люде й школярі не можуть навчитись тієї мови?

Добродій замовк. Цей добродій безсуперечно палажався до партії пропаганди галицької мови й правопису, але, зневірившись в ціх галицьких тенденціях, він потім згодом їх покинув, як справу неможливу, котру ніколи неможна здійснить (осуществить, исполнить) на Україні.

— Треба сказати, що галичани зовсім таки недосвідчені і навіть наївні в ці справі, бо не знають української публіки, не знають дійсного становища українського письменства на Україні, инчого в нас, ніж у Галичині; а проф. Грушевський, пробувши двадцять п'ять год у Львові, і не може гаразд знати з це дійсне становище справи в наші широкі публіці. Всі ці добродії в Києві виробили собі неправдиве уявлення за цю справу в українському суспіль-

стві, підводячи його під становище цієї справи в Галичині, де йому сприяють офіційально, де публіка читає усякові книжки, хоч би вони були написані чудною говіркою. А наша школьна молодеча, як і ті теоретики українці, вірять в свою тенденцію і в свою систему якось нерозсудливо й пеують в своїх писаннях мову; друкують цю сьмішну вісенітницю... на сьміх наші публіці. Недивно, що харківське „Общество грамотности“ недавно надрукувало в газетах оповістку, що буде за плату видавати книжки для народа на великоруські й українські мови, і не прийматиме квижок, написаних галицько-українською мовою. Недивно, що подтавське земство не схотіло друкувати книжок для народа, поданих молодими письменниками, с тієї причини, що вони написані мішанкою української й галицької мови, і земці дали авторам одповідь, що й вони самі не розуміють мови тих книжечок. Видавництво „Дністер“ в Кам'янці таксамо не прийняло для видання книжечок для народа одного молодого добродія в Кам'янці, С... котрий давно працював і падував коло тих книжок. Здається, час би вже їм скаменуться, покинуть свою тенденцію і взятись за мову наших класичних письменників, котрі вже сто год працювали над цією справою й дали зразцеву українську мову, або перейти на мову „баби Мотрі“, це б то перейти на пишну чисту мову народніх пісень та козацьких дум, як радив їм великий стиліст небіжчик Грінченко.

Проф. Грушевський в згадані мною передніше свої статті показує на той факт, що Літ. Наук. Вістник має чималий поспіх на Україні, бо має пренумерантів на Україні. Ми, зумисне добре досвідчившись за цю справу, знаємо напевно, що виписувачі читають тільки те, що написано українцями часом і справді гарною чистою українською мовою; читають ще статті Ів. Франка, таксамо часом написані гарною українською мовою жваво й цікаво, такою мовою, якою написані його повісті й оповідання. Статтів, написаних галичанами, не читають, як я бачив в деяких книжках, навіть не розрізують. От для зразця уривок с статтів д. М.

Євшана (Літ. наук. В., книж. 6. стр. 444, 1911 р. і—2, 1910 р. ст. 450): Українська літ. в 1910 р.): „Ми стараємося, і слідимо за всіма відступленнями від давної лінії, та бажаємо зрозуміти значіння тих відступлень... Зверхні об'яви (?)—се неначе азбука, яка дає нам можливість відчитувати (?) цілу повість про той внутрішній світ, з якого виходять поодинокі факти. Се вихідна точка тільки для широких узагальнень, знаки, які дозволяють нам орієнтувати ся серед різнородних (велик.—разнородных, укр.—різноманітних) явищ“ (з'явищ). „Чупринка яркий контраст, як би на нашому *овиді* (?) літературному з'явився Еґард Пое. Чупринка також відбув (чи не добув?) ті скарби... а *прецінь* (?) *стапує* в якоїсь принципіальній незгоді. Він виявив свій настрій і патос“ і т. д. „Екстаза його (поета Чупринки) се не самозабуте вже, а вищий стан свідомости, який граничить (межується?) з холодом. В слові його, в його відруховости (? чи не ворухливости) ми відчуваємо (?) нараз (?) цілу кручу, та огонь переживань (переживаннів), вихра пристрастий... (прилюбности?) І оба разом (Чупринка і Олесь) вони ставляють другу позицію в нашому доробку (? чи не добутку?) за минулий рік.“ (ст. 357). Далі в свої статті д. Євшан розбирає і радять, і цінує дві драми д. Венниченка й каже, що в автора: „спиняється творча відруховність (?), розмах; ефекти стають що раз більше штучні (це б то в Євшана—*робляні*, а во українському це—прекрасные, искусные); автор ратує свою давню *відруховність сміливими*, навіть *карколомними* скоками (!?). На всякий случай се повинна в його творчости, що героїв він починає малювати серед чотирох стін, відокремлених (?) від широкої течії життя, яка давно їх поривала... Він мало причинив ся взагалі до двигнення (? чи не—рушення?) рівеня літературної атмосфери... що слідше (?) певного рода неспокійне оживлене (? великорус.)—причина його прискорення“... (хапання). Або оце місце: „коли шукати за поетом (поета), який би умів жертвувати життям, то для Ленова належить ся перше місце... Він всідав беззахистно на беззахистне човно“...

Невже українська публіка читатиме оцю *карколомну* страшну мову, схожу на якесь чортівнянн—з бутвинням, як у нас кажуть на селі? Прочитавши це „човно“, і справді поламаєш собі не тільки *карк* (потилицю), але й саму голову. Ми радимо д. Євшанові замкнути своє човно й пера в скриню на замок з двома зводами й не писати нічого, жаліючи українські й загалом усі людські потилиці й голови. Я дивуюсь, як проф. Грушевський надрукував в своєму журналі таке дивовище, по мові гірше од мови статтів в „Записках наукового товариства“, неначе зумисне на сміх українцям, або для жартів і глузування з українського письменства.

В ці самі книжці Літ. н. В. ми знаходимо й другу статтю: „Український науковий рух в 1910 році“ В. А. Дорошенка. Цей „рух“ (рушення) написаний кращою українською мовою, але добре попсованою польськими та галицькими словами: проява (проявок, виявок), лише, доробок (добуток) і т. д. Автор говорить за якісь „Головні історичні „кроки“ української мови, видані проф. Сумцовим, і ми не вгадаємо, за які то „кроки“ писав д. Сумцов, чи за ступіні, чи за „степені“, чи що, ще й додає, що ті кроки написані з „чутем“; це б то є „слухом“, а не с почуванням і т. д. Добродій В. Дорошенко українець, вчиться в Львові і звідтіля подає на Україну якусь „прояву“, це б-то чудну пришепенувату, або божевільну людину, подає польські „кроки“ замість—ступінів, вагу (вѣсъ) поезії замість—вартістю поезії; може згодом подасть і польський карк замість потилиці;—дає підприємство замість заповзяття або заповадність, (запопадний чоловік—предпринимчивий); рух замість рушення. Бо в Львові автор чує навкруги себе тільки польську, або єврейську мову, та ще галицьку книжню й читає галицькі книжки, написані чимсь схожим на робляну середньовікову латинцину. У Львові неможна навчитись української мови, а можна тільки збавить свою чисту українську мову дорешти, так що й самому авторові виправить її згодом буде трудно. Яка книжна мова в проф. Грушевського, це добре відомо усім читальникам.

Ми зумисне виписемо хиб в одні публіцистичні статті, проф. Грушевського „На Україні“ (за 1910 рік): „з сочитістю—с соковитістю (соковитий—сочний), ріжні—(різніце волин. слово,— усякові); явища—зъявища (на Україні кажуть зъявляться, а не являться), на поли—на полі, крови—крові, по ріжним сгаттям—по різних статтях (великорусизм), при рівнодушности—при байдужності (предл. пад., а в род. буде—до байдужності), сумнівати ся, сумнівали ся—вагаться; коротковорому—низькоокому; оцінити—оцінувати, відносини—стосунки; на проявах—на прбъявах, на віявках; суснільности—суснілства; не враховуючи ся—не прилічуючи, не залічуючи, з окрема (і не знаю, що воно таке), попит—запит (спрос), кінець кінцем (великор.—вренті) підприємство—запопадність; скорше (?)—швидче, рахувати—лічити; під тягарем—під вагою, ваготбю; штучною заохотою до книжок—(нічого не розберу! по-українськи виходе таке значіння: с пскуною, прекрасною, але нічого не виходе); внімком—впіннятком, відлучкою; модним кличем (?) підраховуються нові товариства (не втямлю нічого), затаскані фрази (?); двигачом—ворушилом, ворущильником, (в українській мові нема великор. слова—двигать, а є тільки слова—здвигнув плечима; земля двигтить); відчуваєть ся—почуваєть ся (народне слово, приставка від—од, показує, що людина не відчуває щось, а одганяє од себе почування); зязує новим зязком—(зв'язує новим звязком), ціңитель,—ціңувальник (ціңнить—ціңувать).

От така достота мова проф. Грушевського і в його Історії України, і в його статтях в Літ. Наук. Вістникові. От ще зразець його мови в статті „Два ювілеї“ в Літер. Науков.

⁴⁾ Це зязав, сятій, кісто вимовляють так ті селяни, в котрих верхня губа дуже коротка й тонка, а зуби чималі, і верхня губа не стуляється с спідньою, щоб вимовить букву л. Таких суб'єктів міні трапалось чуть на віку тільки двох. Тикон Карук (літинск. пов), отак говорив, і ще й до того каже він: гива, (ива), гнидик. Це якась ганжа в органах мови, од чого залежить ся й чудна мова деяких слів.

Вістникові. Річник (Рочник) П. Книж. III. 1911 р. „Річниця смерті нашого найбільшого поета тісно й нерозривно (великорус.) зв'язана з річницею визволення селянства на Україні. Маніфест про визволення (визвоління) був підписаний 19 лютого стар. стилі тиждень (за тиждень) перед смертю Шевченка, але опублікована (оповіщення) його відложена (одкладано, а по великорус.—отложено) на першу неділю посту, і Шевченко напружено чекаючи (ждучи) цього (цього) многоважкого акту і сильно (дуже) *бразнячи ся* (? с кого ж то він дражнися, чи прозивався, чи с кимсь лаявся?), від того проволікування (певно великорус. проволоочки, бо по-укр. волотки, проволокти значить—щось тягти по землі або проволокти) вмер серед свого сподівання (можна вмерти серед хати, серед двора, серед ночі—вночі, а не серед думок та сподіваннів. Певно автор мав на думці сказати:—в час сподівання). В один час пішла по Україні поголоска (це б то певно чутка, бо поголоска—це поговор, оббріхування, недобра слава), про свободу і сумну втрату. Память визволення (визвоління) сплела ся з образом чоловіка, котрий як ніхто відчув (? певно почував, почутив) жах і огиду кріпацької (панщанної) неволі і т. д. Що це за „Память визволення“, (певно автор хотів сказати—Думка, мисль за визвоління), котра ще й сплелась з образом чоловіка? Що то за річниця? Можна тільки на здогад думати, що ця річниця не єсть щось річане і не стосується до річки, а певно усім відоме народне слово роковини, як от слова—третини, девятини, сороковини й роковини будлі—чисті смерті.

По українські народні мові—цю плутанину можна так розуміти, що не од забарки й заганяння, або опізніння з оповіщенням маніфеста, а од якогось волочіння по землі, чи що, Шевченко с кимсь дражнися, чи с когось прозивався або лаявся, або драгувався с кимсь та й умер. Українські слова—дражниться, драгуваться мають в нас таке значіння: сміятись с кого, глузувати, показувати язик, тикати дулі, давати прізвища; а слово—дражнить має значіння—*раздражать* когось, або давати комусь прізвища: баба

ходе по кутку та тільки собак дражнить; на Радьківці живе Петро, отой, що його дражнять Тараном, це б то дали йому прізвище—Таран. Слово драгувати когось має значіння тільки—„раздражать“ кого-небудь: не драгуй мене! не допикай міні! В галичан слово—дражниться має значіння—*раздражаться*. Од цього вживання галицького слова дражниться в д. Грушевського виходе плутанина, та ще й єсмільна; вийшла просто нісенітниця, кривдна для згадки й спомину великого Тараса, бо це слово ніяк не стосується до смерті Тараса. Це усе в статті українцям доводиться при читанні розуміти наздогад... перекладаючи цю плутанину в думці так, що оповіщення маніфеста було одкладано на першу неділю посту; Шевченко, ждучи з напруженням цього многоважкого акта, і дуже од цього збентежений, під роздражненням, од того заганяння вмер саме в час свого сподівання.

Що то за „річниця“ смерті Тараса? Можна таксамо наздогад розуміти, що то автор говоре за роковини смерті Тараса, як от буває спомин душі небіжчиків на девятини, сороковини й роковини, це б то на девятини, сороковини день після смерті й тоді, як мине рік. Відома річ, що в нас що року празникують „роковини“ смерті Шевченка, а не „річницю“. Цей неологізм автора і непотрібний, і зайвий, і невдатний. Автор, складаючи цей неологізм, змішав докупи два коріні в українських словах: *рок* та *рѣк*, котрі обидва в українські мові бувають в однакові формі—*рѣк*: річка, заріччя, річаний, та рік в имен. падіжі, а в род.—року. Але в тих показаних словах буква *і* змінила давнішу букву *ѣ*, а в слові рік (год) буква *і*—навіть не коріння, а зміїна, і тільки під наголосом зосталась в мові в односкладних словах, як от рік, віл, та в слові—торік, а врешті слів стоїть *о*: року, роковий, роковина (підать прядивом та натурою за часу панщини). Проф. Грушевський в своїх словах річниця, річник узяв для збудування неологізмів не корінь—рок, а корінь *рѣк*,—і вийшла плутанина, бо слова річниця і річник дають уявління чогось такого, що стосується до річки, до чогось річа-

ного¹, а не до року. Можна подумати по аналогії с схожими словами, що річник це чоловік, як от чарівник, па-сішник, чередник, баштанник, а річниця це його жінка, як от баштанниця, чередниця і д. д. Бо в цих словах поставлені найчастіші суффікси діючих особ мужеського й жіночого пола: *ник, ниц*, як от: вовчниця, лисниця. Через це й здається, що річник це якийсь сторож коло річки, або на плотах, а річниця це його жінка. Такі невдатні неологізми трапляються і в Історії Русі-України, як от „тяглість“ періода історичних подій (том VII) й інші. Д. Грушевський не примитивує своїх неологізмів до конструкції аналогічних слів живої народної мови, і через те часом неможна й догадатись, який втямок (понятіє), або яке уявління треба робить собі в голові, а через це доводиться читати й розуміть слова наздогад. Проф. Грушевському треба було б поставити не Річник II, а Рочник II-й, як от в польські мові; не річниця, а рочниця, тоді б кожне догадалось, що ті слова стосуються не до річки, а до року. Але й слово рочниця зайве, коли ми маємо народне слово—роковини. Що утворив у свої мові народ, те треба і вживати, і примитивувати до цього неологізми, а не вигадки.

Тут таки трохи далі в ці статті ми знов бачимо слова то великоруські, то галицькі, як от: поневолення народа—завевол'ння народа: (тут приставка не аналогічна с приставками підхожих народніх слів: занастити, запугубити, запанщавити—закр'їпостити); в глибину народа (в глибиню, в глибочинь), страдник—страждєник, не трівала довго (не розумію й сам і не догадуюсь, що воно значить), устрій—уклад, робучих—робочих, стало парожним камінем (рог—угол дома,—це польське слово)—угловим камінем, „во главу угла“; прояв терора—пр'явків. Слово проява це в нас—трохи чудний, трохи божевільний чоловік, а в Галичині в книжках вживають це слово замість—пр'явок, (проявлення). Я

¹) Річаний—р'їчною; на селі кажуть: це вода річана, а не ставна, не криничана, або кринишна. Васильк. пов.

розібрав мову тільки с початку згаданої мною статті д. Грушевського. Списати усі недоладні й невдатні слова, усі хиби в мові—це і зайва, і морочлива річ. Його статті треба читати білше наздогад, полапки, пускаючи разураз недоброту у думці завсідній апарат процесса перекладу його плутаної мови на живу українську мову, щоб гаразд постерегти і впіймать мислі й тям (смыслъ) в деяких фразах.

За ґрунт своєї пісьменської мови проф. Грушевський узяв не українську мову, а галицьку говірку з усіма її стародавніми формами, навіть з декотрими польськими надіжками. До цього він додав багацько польських слів, котрі галичани звичайно вживають у розмові і в книжній мові, і котрих є чимло і в народній мові. До цих змішаних часток своєї мови проф. Грушевський додає ще й чимало слів з сьогочасної великоруської мови без усякої потреби й тулить їх в свої писання механічно, по звичці, тільки через те, що ці слова, напхані школою, лежать напхвати в голові. Окрім того він ще додає мову актову й мову козацьких літописів. Тим-то його мова найбільше скидається на чудну вату давню мову відомого „Дневника“ генерального подскарбія Якова Марковича, небожа відомої гетьманши Насті Скоропадської, надрукованого в „Кіевской старинѣ“ небіжчиком Лазаревським і виданого опрічньою одбиткою, а найбільше на мову кінця цього „Дневника“, після того, як Маркович, після смерті гетьмана Скоропадського побувавши в Москві і трохи при звичаї до великоруської мови, почав густіше й частіше вживати її в своїх записах.

Маркович писав свій „Дневникъ“ північною поліською підмоєю в північній Черніговщині, де народня мова не дуже чиста, а якась мішана, бо в ці мішанці трапляються і великоруські, і білоруські слова, і місцеві трохи чудні. Він наприклад раз пише—наша Пріська, другий раз пише—Пр'їська, а далі вже пише Прюська. І в д. Грушевського так само раз написано—розвиток, а зараз за ним—розвій; раз—байдужний, а дазі—рівнодушний. Писання д. Грушевського мовою трохи підхожі до мови „Історії руссовъ“ Конісьско-

го. Тільки в ці історії деякі місця написані доволі чистою наддніпрянською українською мовою з примішкою великоруської книжної мови. Мова пр. Грушевського трохи схожа і на мову в „Літописи Самовидця о війнахъ Хмѣльницькаго“, писаної українською мовою того часу з примішкою ніби великоруських слів, але ці слова усі забрані і внесені Ломоносовим в великоруську літературу, і вони вважаються тепер, як „русскія“. Небіжчик Ом. Огоновський, хоч родом галичанин, але він був словесник і граматист, дбав передніше од усього за мову, і через це його Історію української літератури читають і на Україні.

Як історик, а не словесник і граматист, проф. Грушевський вважає передніше од усього на „факти“ в історії, а не на мову, і знати не дуже то дбає за неї, ставляючи слова, які трапляються в думці й несамохіть спадають самі з пера на папір; а вже вграчений самий інстинкт живої української народної мови не підказує йому механічно, сливе несвідомо вживати підхожі українські слова живої мови. Окрім того шановний професор дуже працьовитий, дуже ворухливий в своїх працях, завжди закиданий роботою в Галичині в „Науковому товаристві ім. Шевченка“, і в інших місцях, і на Україні в Києві сам слідкує й падає коло роботи в редакціях. Ця сила роботи, та ще й строкової¹⁾ само по собі стає для його завадою (служить помѣхою) для обробління своєї мови в писаннях на строк в ці хапані роботи, як кажуть селяни. З цієї причини історичні твори проф. Грушевського зможуть читати тільки спеціалісти, або люде науки, звикші до усякових актових чудернацьких мов. Його історія Русі—України це останнє слово науки української історії, але що стосується до мови, то можна сказати, що це остання українська козацька літопись, в котрі усе зведи-но до купи, перевірено й перегляджено критично й научно. Але

¹⁾ Зап. в васильк. повіті. Строковими робітниками зветься ті чоловіки, що наймаються в дідичів на економіях не на рік, а на літо, або на літо й осінь до Покрови.

уся вона написана сливе архаїчною важкою, тягучою, неначе якоюсь літописною та актовою мовою,

Окрім слів тепер ніби-то великоруських, але заграних Ломоносовим з української книжної мови українських вчених XVIII і XVII віків, в історії д. Грушевського трапляється багато слів, заграних с сьогочасної великоруської книжної мови та й чужоземських, і то без усякої потреби, як от: сотворивши собі в *виді* повних *созвучицъ* (підхожих) національних і суспільних елементів (суспільських часток) громадянства... дальше (далі) *глубоко проникали* (глибоко промикувались; в Галичині є таке народне слово, є в Словарі Б. Грінченка), *слабше* (слабкіше, менче), для аккумуляції сили *сопротивлення*; самих тих *опорних* точок, потрясене, репрезентація, *кінєць кінцем* (въ концѣ концовъ) *уложилася* дуже *незамѣтно* (непримітно). В його безліч великоруських слів, так що на двох рядках слів доконче стремить одно або й більше великоруських слів. Лучче б було, якби проф. Грушевський зовсім не пускав нових слів, бо... він утратив самий інстинкт народної мови. Ця уся плутанина така далека од української мови баби Мотрі, як небо од землі. І з цієї причини широка публіка не читатиме капітальної праці проф. Грушевського. Пишів в свої „Історію русской літератури“ каже, що „русскій літературный язык самий пестрий въ Европѣ“... Можемо сказати, що мова в працях проф. Грушевського таксамо пістрьова, ряба, коли ще й не рябіша й важча, ніж у історика Сергія Соловйова, де за основу покладана мова „баби Акуліни“. Проф. Грушевський любить писати довгими періодами, і через то в його мова виходє важка, тягуча. Щоб стиль був жвавіший і легчий, треба б поперегинати ці довгі періоди на частки, на двое або й натрое; треба б частіше ставити точки, тоді мова була б легча й жвавіша. Само по собі, що це можна зробити при другому виданні, подбавши й попеблювавши при тому й за саму чистоту мови, повернувши її з галицької підмови на українську мову. Шановний професор багато зробив для української справи, але на наше пощас-

тя і сам не примітив того, що він одною рукою будує, а другою руйнує українську літературну справу.

Його коротка Історія України для широкої публіки написана тільки трохи кращою мовою, і тільки кращою в тім, що стосується до стилю. Стил в ній легчий; довгих складчастих (сложних) періодів сливе нема. Читається вона легше, бо й сама синтактика в ній чистіша. Але мову неможна назвати українською, близькою до мови наших класиків, або до вченої мови Драгоманова та д. Комарова. Це та ж таки галицька говірка з усіма її прикметами й одлічками од справжньої української мови. І тут таксамо скрізь бачимо галицьке—від, сей, жите, житем (навіть замість—живоття)! окремо, окремиий, очи, на поли, польські паджі—на зібраню, завдань, слово—здібний (здатний, придатний), чекаю, тримає, рішучо (наважливо), окремі землі (опрічні землі), ріжні (різні, усякові), трівку (?) форму, у ріжних охорон (оборон, захисту), відомостей; тут є і великоруські слова: в глибину (в глибиню), безповоротно, і грабити і грабувати, постарався (подбав). Вітовт *деинув* на них свої сили (?), чекаючи їх, (рушив своє військо, сподіваючись їх). Всеволод, хитрий і *випривалий* (?); *се подразжило* у Святослава та Всеволода *охоту висадити* його й поділити ся собі його землями. Вийшла якась плутанина: висадить можна на щось високе, на піч, на горіще, на тин, або підсадить когось на віз, на тин, на престол, а с престола можна тільки зсадить, або скинуть. Або є отакі місця: Всеволод сим разом (?), *закликав братів грабити*. Ярослав *на правду* хотів (і справді хотів); шарі землі *пр. Грушевський* називає верствами. Верствами звуть довгі рядки снопів в скіртах та в стіжках; верствами звуть—сословія, стани суспільства, і вік людей, однакових на літа: на верстви міряють шляхи; а шарами кладуть в діжки й кадовби капусту й огірки, або яблука та що инче.

Усі ці хибні списані тільки з одного листочка книжки. Синтактика подекуди шкутильгає. Але все таки цю книжку нетрудно читати, бо мова в ній не цупка періодична, а

уривчаста, а зміст її цікавий для читальників, котрі зовсім не знають, або мало знають історію України, то й мусять с трудноцією та напруженням читати, хоч в ній ілюстрації вже недуже гарні й зателепуваті, ніби швиденько начеркані ескізи. Але ніхто с тямущих українців не скаже, що це мова українська. Історія написана ніби для Галичини, а не для України. Навить недосвідні в мові читальники, мало тямучі в мовних сьогочасних справах, одразу стямкують, що це якась мова чудна, навіть чудернацька. „Коротевська Історія з старих (давніх) часів“, цей загальний огляд українського історичного життя, написаний таксамо нечистою українською мовою, ще й без усяких фактів, і вона придатна тільки для тих людей, котрі принаймні вивчили в школі хоч коротеньку „Русскую історію“ Гловайського. Добр. Гр. Коваленко написав по ній такий самий загальний огляд вже чудовою українською мовою ніби-то для народу, але як наш народ не знає ж ніяких фактів з історії, то й ця книжечка не придатна для народу, бо усякові умовіводи, виводи й загальні огляди без фактичного оповідання для темного народу все одно,—що й нічого, і він не має української історії й теперички, хоч задля його написали вже багачко усякових книжечок.

І в Літ. Наук. Віст. де ви перегорнеш листки, сливе у всіх сугрудовників мова галицька і то не тільки в статтях, написаних галичанами, але й инчими українськими письменниками, як от статті д. Гретева, написані зовсім по-галицький. Мова в його скрізь нечиста, часом чудна й робляна. Окрім чудернацької мови д. Євшана та М. Дорошенка, чудною дивовижною мовою пише свої статті і д. Ів. Кривецький. Його стаття: „М. Добролюбов і Україна“ написана якоюсь мішанкою, сливе по-половині українською й великоруською мовою. В ці статі д. Кривецького стільки великоруських слів, скільки і в д. Грушевського, коли й не більше, як от приміром: *віднісся* (отнёсся), *відношенем* (отношением, стосунком), *блестить* слово, *подрібно* (подробно—дрібязкового), *насмійка*—насмѣшка, смійки, *недовірчи-*

вість, приймає в наших очах більші розміри (зовсім великоруському), *пристрастних* (прилюбних), появилось (з'явилося) і т. д. До цього він додав ще отакі галицькі слова: роспука (туга), прояв (замість—проявків), по нашому—сумашедших, ріжні (різні), ріжниця (різнація, одлічка), тривала не довго (не расумію), недоброзичливість (польське), річий (річів), наріча (нарѣчіе), також, появ (появків), назва (назвище), виповів; доривочно—уривчато. Ці усі хиби списані мною тільки с початку статті на двох листочках.

Д. Кревецький, д. Євшан та д. Залізко, як видно по їх мові, вийшли з мовної школи проф. Грушевського, бо в їх така ж сила великоруських слів... І побіч с цім „Кривим дзеркалом“ української мови ми читаємо оповідання д. Коцюбінського „Сон“, переклади Л. Пахаревського та драму д. Лесі Українки: „Руфін і Прісцилла“, написані чудовою українською мовою, такою далекою од мови проф. Грушевського та д. Кревецького, як небо од землі. Тільки в мові д. Л. Українки є одна негарна хиба: на розі дома, на розі улиці; це так кажуть по-польський—ріг дома (угол дома). І вийшло так, що якісь доми й улиці були з рогами, чого нігде на Україні я ще не бачив, бо всередині дома є кутки, а знадвору дома—є угли, а не роги. Мова д. Євшана й д. Кревецького, через безліч ломоносовських та й теперішніх великоруських слів, дуже схожа на московфільську мову старої галицької партії в її органах: „Галичанин“, „Прикарпатская Русь“ й инчих. Але що стосується до зміста, між статтями д. Євшана й Кревецького є велика різниця: д. Євшан фразьор, гремить ласкучими словами, в котрих хіба тільки випадком трапляється влучна й правдива критична думка; тимчасом в статті д. Кревецького думки виложені логічно й ясно, і оцінювання поглядів Добролюбова й Куліша на українську тодішню справу в шістдесятих роках, як видавалась „Основа“ в Петербурзі, дуже правдиве й розумне. А д. Євшан нащоє прирівнює вірші д. Чупринки до романтичних утворів Пое і тулить їх, як горбатого до стіни, бо вони до Едгарда Пое не стусуються

зовсім, як до давнього романтика; тим часом у д. Чупринки зміст віршів в принципах прогресивний і сьогочасний. Вірші в його дзвінкі, гладенькі, легкі, але часом трапляються й риторичні, фразисті. Мислі в д. Євшана в статтях складаються без порядку, якомусь жужмом. Писання його нагадують кудлату й кострюбату розв'язь снопів, що були зв'язані слабкими перевеслами, слабо скрученими, і порозв'язувались; а в д. Кревецького логічно гарно впорядковані думки нагадують чепурну гарну кладь в довгих верствах снопів в стіжках та в скиртах, де зручний укладальник не дуже стісняв снопи, але чепурно саме в міру укладав їх в верстви в скирті. Але мова... бодай не казати! В д. Кревецького, д. Євшана, як і в д. Залізко та проф. Грушевського мова така сама, як в органах галицьких москвофілів.

II.

Ще гірше поставлена справа мови в газеті „Село“, в цьому органі проф. Грушевського, видаваній в Києві галичинами для просвіти народу на Україні.

С самого початку видавання цієї газети було доручено українцям. Наші українці видавали її чудовою народною мовою й писали дуже популярно, примитивуючи мову до невеликого розвитку наших селян. І зміст її був цікавий для нашого народу, бо в газеті оповідалось за місцеві народні й текучі українські справи. Було поміщено чимало гарних, часом цікавих статтів по українській історії, по хліборобстві; писали й за споживальні товариства й спільницькі крамниці по селах. Видавали „Село“ правописом кулішівським, не розрізняли дієслів надвое по галицькому звичаю. Ставили папір міцний; малюнки були чудові. Коштів не шкодували. Це була така газета, якої на Україні ще не було, та й напевно й не буде. Але... як вона видавалась чистою українською мовою й не проводила мовних галицьких замірів, бо ніхто не мішав у мову ніяких кроків, помешканнів, майже, від-ів, відчитів, і т. д., то... ні с сього

ні с того... вона була одібрана од українських сутрудовників й опинилась в руках галичан. Заправляником став д. Юрій Сірвій,—і „Село“ почали видавати галицькою підмовою такою, якою пишуть в галицьких газетах, з усіма галицькими словами й формами мови. З'явилися замість стушнів, сливе, од, цей,—кроки, майже, від, сей, здало ся, пішло ся і т. д. і мова вийшла така, що йіі селяни зовсім не могли розбірать і второпать.

Ми не будемо гаять часу на розбірання цієї нісенітничі—для українського народу і тільки обмежуємося випискою де—яких місців з галицьких статтів от таких: „З галицького сойму (?); має ся бути вже останній сойм, набраний по виборчій основі... Майже половина русинів у соймі се москвофіли, котрі в боротьбі Українців з Поляками „заховуються пасивно“ (?), а нерас і зовсім отверто йдуть ва зустріч полякам. Але витривала (?) безоглядна (чи необачна, чи щось таке) опозиція, навіть гуртки українців досить діткливо (?) (це польське слово й міні не відоме) відбивається на роботі сойму і свідчить, що в краю живе нарід (народ), невдоволений... Щоб зломити українську обструкцію, польські верховоди задумують загострити регулямін (сойму). Але треба власне, щоб українські послы не бояли ся сих загострень“...

От якими „загостреннями“ хотять годувать наш український народ! Чи думали пак авторі, що селяни на Україні не знають, що то таке сойм, москвофіли, діткливо, пасивно, обструкція і регулямін? Ціх усіх „загострень“ і я не втямив доладу. І міні ве дивно, що селяни, як казав міні один сільський батюшка земляк с канівського повіта, слухали це „Село“ в хаті, а один з йіх вихопив номер з рук, подер і з досади ще й ногами потоптав. Само по собі селяни перестали читати „Село“, а в містах, як казали міні приїзжі волинці, перестали його купувать. Бо д. Сірвій наважився, правуючи газетою, завести на Україні газету білше для пропанди галицької мови, ніж для просвітністи нашого народа. „Село“ заагубили самі ж галичани, і одповідальність за це падає на д. Сірого, або на того, під

чиім заагом він так робив. Він говоре міні одно, а робить друге, зовсім не те. Це в галичан якась ніби політика...

Замість „Села“, вони почали видавать газетку „Засів“ с логаними малюнками й на дешевенькому тонесенькому папері. Але й цей „Засів“ видається тільки трохи кращою мовою, і тут проводиться пропанди галицької мови, котру д. Сірвій силкувався нахрапом завести і в народі на Україні... В „Засіві“ вже дозволяють тим українцям, що подають статті, писати—цей, це, але йім ставляють скрізь—від замість од, це б то накривають українські дієслова (глаголи) локришками, певно щоб селяни самі догадувались, що там всередині замикається, справляють—боятися, на боятися і т. д. Сутрудовники галичани пишуть по-своему, ставляють такі слова, як от: чекати, тримати, майже (сливе) і т. д. чого наш народ не розуміє, та ніхто йому й не скаже йіх значіння. Тут є („Засів“ № 1) такі слова як от: *істноване* (животіння), *панесено реакцією*, під захистом *організацій* робітників, ці *групи* (купи), *удобренс* (вігнойка), *відкрити*, *пасамперед*, чотири (чотири) місяці, обєднати, обєданого комітету. І скрізь галицьке—від, се, сю, знань (знаннів), жите, страховане, відкрити,—що не одкриває, а морочить і закриває значіння й тямую слів.

Коли на виставці в Ромнах „Засів“ достав бронзову медаль, то це мабуть за статті українців Ковальова та Щоголева по сільському хазайству та садовництву, а не за галицькі статті, написані негарною галицькою мовою, як от приміром стаття В. Д—ка про „Здвиг (?) соколів у Львові“, де стремлять такі слова, як: *культурне* значіне, *ріжні* вистави, концерти, відчити (?) (читання), *національну свідомість*. Мабуть автор не читав книжечки Грінченка, як треба писати статті для народа. А який в „Засіві“ правопис, як от в словах: обівши (обіввши), зїзд, зїдені, зїдево (зїдено)! Такий галицький правопис, сказати б, буржуазний, а не науковий, це ж якісь загадки та ребуси і то не тільки для українського нерозвитого й темного народа, але й для широкої публіки.

Добр. С. Руссова таксамо почаствовала народ своєю статтею: про „Земський педагогічний зїзд“ у Москві, написаною не українською народною мовою, а галицькою говіркою, де є от такі слова: *найскорше* (найшвидче), *представники* деякі *ухилились*, замість — одхилились, і вийшло, що деякі увігнулись... *рішучого голоса не мали*, (сільські дядьки подумують, що люде з декотрих—або похрипли, або говорили тихо, нишком); не може *триматися* (цього селяни зовсім не втямлять; і чом би не написати—держаться?), *сучасна* (сьогоднішня—було б зрозуміливо); *від науки, пропонували*—предложили, бо народ не знає ж латинської мови і т. д. („Засів“ 1911 року № 29). Шановна авторка певно й не читала статтів небіжчика Грінченка, як треба витовмачувати для народу кожну думку, кожну мисль, навіть слова, за котрі селяни не знають і навіть втямку не мають. Мова в усіх її писаннях, загалом сказавши, мішана, нечиста, більше галицька, ніж українська, очевидячки тенденційна, партійна, як мова д. Шерстюка і К^о, ще й до того вона з самого початку, вже давно нашою уподобала галицьке слово від, покинувши українське — од, і через це позатулювала українські слова неначе заслонкою навіть в свої „Географії“ для народу. Само по собі вона не повинна б і братись писати книжки для українського народу та для українських дітей.

І в цьому галицькому органі ми бачимо пропаганду галицької мови вже помеж народом на Україні. Видають і тулять його якісь надто вже наївні люде, коли цей журнал буде навіть темний та не ясний і для галицького народу. Ці видавці певно і думки не мають про те, щоб писати, загалом сказавши, популярно для народу. Це вже щось дуже скинулось на великоруське „обрусеніє“. І ми теперички на Україні маємо вже двоє обрусіннів... До „Села“ був доданий, як премія, ще й „Народний календарь“ „Село“ на 1911 рік. Нащо він названий народнім, цього ми ніяк не втямимо. Усі форми слів та падіжів—не українські: скрізь бачимо галицькі форми, неначе якісь чужоземські: сей (цей), від (од), засідане, жите, в житю, видаць, відродження, (одродіння) молять ся,

окремо, окремих, пишуть ся; і цім стародавнім не народнім хамлом закидана уся книжечка, і само по собі це все буде стояти селянам (та й не селянам!) на заваді при читанні статтів, гарних здебільшого на зміст окрім статті М. Залізняка: „Українське жите (наші селяни подумують, що то зват. падіж од жито—жїте!) в 1910 році“. Ця стаття написана не популярною, а галицькою—ніби-то *вченою* мовою, займає четверту частку календаря й написана мовою не для народу, а для інтелігенції, та ще й галицької: тут єсть і *реформи*, і *перешкоди*, і *зорганізований сойм*, *віддавна* (?), *парламент*, *автономія*, свобода вібрань, факти, *ріжні сойми*, *економічно-господарські*, і *вичислені* (вилічені); і ось які фрази: вони (посли) рішили як найрішучійше домогатися... багато лиха можуть *усунути* спілки *кредитові*, (це виходить, що багато лиха можуть *всунути*, а не одсунути спілки кредитові), *обструкція* й инчі. Окрім того в автора багацько великоруських слів, як у проф. Грушевського.

Сам автор родом українець, але вчився в Львові і звідтіля вивіз на Україну таку чудернацьку мову, котрою не личить писати не тільки для українського народу, але й для української публіки. Ця стаття певно написана для якогось галицького журналу, але заблудилась й потрапила в... кнівський календарь „Село“, бо який же селянин, при такому зловжитку української мови, втямить, що то таке Румунія (Молдавія), якісь безрогі? (свині), якесь загостренє (загостріннів) між Румунією й Австрією. Наш народ і не знає, і ніколи й не чув, що то таке Австрія, Румунія, сойм і т. д. Цей добродій видав ще й книжечку в Києві: „Карл Бихер, (переклад, Київ 1911 р. Ціна 60 к.)“. „Повстанє народнього господарства“. По теперішньому це значиться: Бунт народнього хазяйства. Ця його книжечка написана якоюсь мішанкою великоруського, галицько-українського, та ще з додачею усякої нісенітниці. Міні здається, що автор, як великий переймач, і до кінця свого життя не виправить гаразд своєї рябої каліченої мови. Щоб вивчитись гаразд української мови, треба йїхати не в Львів, а на села

на Україні, або читати народні пісні та вчить напам'ять прозу Куліша або Панаса Мирного.

Ні „Село“, ні „Засів“ по мові не придатні ні для селян, ні для публіки на Україні. Виходе, що такі газетки на Україні „ні до Бога, ві до людей“, ні „Богові свічка, ні чортові кочерга“, як кажуть на селі. І ці наївні видавці тільки дурно гаять час і марно тратять не мало грошей.

Довелося міні таксамо кликати до помочі побічних добродіїв та знайомих, щоб дізнатись, що воно таке за заголовок статті „Збірника медичної секції“, видавого „Київським науковим товариством“ в книжці I „Записок“ за 1911 рік: „Походжене кил, відсоткові взаємини та особности їх“. Цей заголовок і справді щось „карколомне“. В наш час соткою звється та міра горілки, що колись передніше звалася крючком, або шкаликом, це б то найменча міра, найменча пливешка горілки. Колись давно на селі та і в містах було кажуть: оце піду та випью крючок, шкалик, а тепер кажуть: піду та випью одну сотку горілки. Слово походження нагадало міні слово походить, або пішло, це б то—происходитъ, произошло; але ймення предметне (им существительное), виведяне од слова походить, по-український було б—походіння, бо кажуть селяни: міні осточортіло оте ходіння та бігання. В Галичині сотка крон все одно, що сто крон, це б то сотня крон, а відсотками звуть проценти. Як я довідався, це польське слово — „одсетка“, перевернуте на галицьку мову, і вийшло слово відсотка, це б то проценти. Тоді мої знайомі навели мене на думку, що то таке той мудрий заголовок, і що тут певно мовиться не за сотку горілки, а за проценти. І аж тоді ми, гуртом поміркувавши, переложили його по-руському так: „Происхождение гриж і ихъ процентныя взаимности (?) и особенностей“. Але воно все таки зосталось для нас замашкарованою тайною. Автор само по собі силкувався переложити якийсь заголовок великоруської або инчої статті, і не спромігся цього зробити, та переложив його по-галицький. Так ми й не дізнались, яка мисль замикається в тому премудрому заголовку. Якби ав-

тор покинув оті польські й галицькі відсотки і взаємини, та написав натомість слово проценти, відомі навіть кожному українському селянинові, та ще й не ставив приставки—від, а поставив од, то може можна було б стямувати за дещо, або принаймні догадатись, за що буде мова в статті, написані доволі чистою українською мовою, навіть з уживанням скрізь українського од, а не від, котрий дуже ганжує неологізми для читальників. А таких невдатних фраз та слів є чимало в „Записках київ. науков. т-ства“, а найбільше в перекладах Тимченка, котрому ми радили б зовсім не вживати їх, бо він силкувався переложити не зміст тексту в оригіналі, а тільки слова. Буквальний переклад нігде в світі не робиться, окрім хіба нас та галичан. Через це таких перекладів в київських „Записках“ неможна читати, хоч ці „Записки“ загалом пишуться багато кращою мовою, ніж львівські „Записки“, але в їх гарною чистою мовою написані тільки статті д. Грінченка, Ор. Ів. Левіцького та д. Огієнка, а найбільше його оригінальні статті. Він один і єдиний вживає усі українські народні слова, не гидуєчи, не коверзуючи мовою, як роблять деякі добродії, котрим чомусь не подобаються деякі українські народні слова, як—сливе, сливи, сливинь, хіба, опрічний, окроми. Тут принаймні бачимо синтактику, розклад слів український розмовний і живий, а не якусь робляну галицьку мертвоту, де слова розставляються зовсім на латинський зразець, або розкидані скрізь навмання. Якби галичани писали такою мовою свої статті в Літер. Науков. Вістнику, то їх вже могли б читати не дуже вередливі українці... Загалом сказавши, мова в „Київських Записках“ настільки краща од мови в „Львівських Записках“, що їх і рівняти неможна.

Але треба зауважити, що сливе усі переложені статті читати неприємно й важко, а найбільше переклади добродійки Шевченкової, бо в неї мова галицька, робляна й недоладна.

Добрі й гарні переклади може робить тільки досвідний і тямущий письменник, та ще й такий, що має хоч не-

величку творчу мовну здатність, щоб нехитно утворюють нові слова, виводячи будлі-яке нове слово з другого, або с коріня слів, потрапляючи на народні приставки й суффікси, котрі доконче повинні бути схожі й анологічні с приставками й суффіксами в народніх словах якого-небудь рядка підхожих слів. В нас це робиться часто навмання. На змість ці „Записки“ і справді, як писав рецензент „Великороссь“ „составляють счастливое исключение между провинциальными изданиями подобного рода. (Кіевская Молва), так-какъ в других подобных изданиях часто помѣщаются сырые материалы“. Що стосується до правопису київських „Записок“ й инчих органів пр. Грушевського, то мене дивує його галицький правопис Желихівського з безліччю двох точок сливе над кожним і *мяким*. „Записки“ видаються на Україні, в Києві, а не в Львові. На Україні усі письменники пишуть кулішівкою, і ніхто з їх доброхитів не чепляє й ніколи не чеплятиме такої сили точок над рядками. Це відомо кожному, як відомо й те, що проф. Грушевський усім правує й заряджує і в „Записках“ і в Літ. наук. Вістникові, і в „Селі“. Само по собі видно, що він має потяг, та ще й великий до заведіння на Україні в тутешньому письменстві галицького смішного й дивовижного правопису, не маючого ніяких наукових підстав. Правда, що він викинув непотрібні апострофи, але зате ж ми бачимо і в Л. Н. В. і в „Записках“ отакі правописні чудасії, зовсім не академічні: ве, бе (це дитячі викрики, а не дієслови-бье, вье), пе, пю, бурян, (бурьян), карера, песа, обект (объект), книжка написана з чутем (с слухом), в житю, застережень, (застережіннів), ослаблень, кроки (ступіні), очі, плечи, на поли, батькови, чотири, матери, чоловікови, і т. д. Це ж зовсім не по-українському, а по-галицькому. Виписую зумисне от таку фразу з Літ. Наук. Вістн.: „Особливо віла ся їм отая баба. Так уїла ся, що вони асигновали суму“... Я двічі мусів спивнитися, щоб розібрать цей ше-девр галицького правопису, поки второпав, що воно за штука. І скрізь натикаєся на слова: від, се, сю, жите, обновлене, житем,

спостережень і т. д. Очевидячки проф. Грушевський думає, що в Києві він натрапив на добрих переймачів, на якесь тісто, або мякеньку лемішку, с котрої можна зліпити, що хочеш, і він заповзвся з цієї причини навчити цього правопису українських письменників, щоб завести це диво і в нас на Україні. На це скажемо, що його праця й його наівні силкування надаремні. Якби в нас писали по-галицькому навіть тільки самі отакі слівця: чорні очі, добрі матери, в крови, чотири, дядькови, чортови, то й це одно вже здивувало б або й насмішило б публіку А то на тобі ще й—„уїла ся, віла ся баба“! Цю „дурість премудру“ хоч на виставку посилай! І отакі „ребуси“ звуться—*фонетичним правописом*!!

Видавництва київських „Записок“, „Села“, „Засіва“, Літер. Наук. Вістника—це щось схоже на галицькі мовні школи, заведені на Україні для навчіння книжної галицької мови, стиля й правопису. Але в цих школах мови, заведених на Україні галичанами та проф. Грушевським, наші українці не вчаться самостійно, доброхитів, а вчаться під наказом (внушенієм), або й під побічним загадом, по котрому українські письменники й усякові газетні сутрудовники „мусять“ примитиковувать (приспособлять) і свій правопис ніби то тільки до... галицького правопису; неначе б то ця уся задумана реформа стосується тільки до „правопису“, а не до мови. Але такі галицькі слівця, як — від, відроджене, відвіт, відділ, відчувати, жите, питань, обновлень (!), загострень, діткливо, відомостей, питем, віттак, прецінь, відтам і т. д.—зовсім таки не належаться до правопису: це зовсім опрічні, инчі од українських, наче взяті з инчої славянської мови слова, бо в нас вони виходять зовсім инакше: од, одродіння, одвіт (відвіт), одділ, почувать, життя, питаннів, поновліннів, відомостів, і т. д. Навить побічному кміті, а не українцеві, усе це кинеться в очі, що заводиться не правопис, а просто галицька неадаптована мова.

Деякі українські письменники такі ймовірні, що ймуть галичанам віри, а коли й не ймуть, то, ради заведення жур-

налів на Україні, мусять коритись і мовчать. Само по собі, що публіка не читатиме ж усяких школьних писаннів та екзерцицій, писаних чудернацькою сьмішною мовою, та ще й недоладніх, просто таки часом схожих на карикатури на українську мову...

Проф. Грушевський в згадані мною його статті жаліється на нашу українську публіку, що вона не купує (певно галицьких) книжок. Але ж українська книгарня (Безак. № 8) стоїть виданнями українських авторів, а найбільше виданнями бувшої Просвіти та дрібними українськими книжками для народа. А наша публіка тепер як купує будлі—яку українську книжку, то передніше розгортає її, переглядає, читає, і як книжка буде галицька, то кидає набік, бо с кількох фраз, навіть як углядить—*від*, одразу постерегає, якого вона п'єчева, бо за тим—*від* піде низка галицьких слів. Я бачив це в книгарнях на свої очі.

З цієї причини галичини в останній час пішли на хитрощі й позаводили буцім—то видавницькі спілки... в котрих усіх спілників одна людина або дві з галичан. Це щось в письменстві схоже на політичні интриги та хитрощі на виборах в парламент або в сейм. Між усякими українськими спілками, як от „Вік“, „Український Учитель“, „Час“, „Лан“, „Ранок“ тільки одна спілка „Ранок“ завжди видавала добросовісно і книжки, і українських авторів, Драгоманова й инчих, не псуючи їх мови й правопису. Недавнечко з'явилися видавництва „Лан“ та „Зоря“. Це галицькі не спілки, а один, або два галицькі письменники, котрі трошки виправили свою чудну мову, примитикували її до української й навіть спростили правопис, хоч не зовсім, бо zostавили де-які форми й слова і пишуть замість *од*, *цей*, *це*, *життя*, *ждати*, *боявся*, *держать*:—*від*, *сей*, *се*, *жите*, *відчувань*, в *житю*, *чекати*, *тримати*, *помешканя*, *бояв ся*, *кроки* й *инчі* польські й галицькі їм сподобні слівця. Певно це єсть остання поступка українцям і „найрішучіший“ взорець для наших українських письменників на будущий час. От видання спілки „Лан“, котра видала книжечки д. Юрія

Сірого: „Крим“, „Подорож (це б..о, Мандрівка) краплі“, „Жите (по нашому це не живоття, а—„житє“) ростин“ й *пичі*. Д. Сірий добренько виправив свою мову. Але в цих книжечках ми бачимо скрізь усі згадані вище галицькі „п'оступки“ нам в правописі, як от — робило ся, від, сю, відійшов, жите і т. д. і це писано „для українських дітей“! А от видання галицької—ніби-то спілки „Зоря“ (№ 7, ціна 3 к. 1911 г. Київ), певно для українського народа, або для української молоднечі, „Морський Гайдамака“ Бласка Ібаньеса. В цих книжечках таксамо натуляно скрізь: від, се, сей, майже, розпач (польське слово,—одчай), пароллав, підиріємство й *инча* нісенітниця в перекладі якогось ніби-то Н. Дмитрієва.

Як тільки видавництво „Вік“ розпочало свою роботу, заходившись видавати українських авторів с перелицьовуванням мови (і в моїх книжках), проф. Грушевський намовляв і мене писати оті самі форми й слова: замість українських слів—*од*, *цей*, *життя*, *галицькі* — *від*, *сей*, *сю*, *жите* і т. д. щоб надати українській мові галицьке обличчя. Само по собі я не згодився на таке псування осередкової мови, це б то мови сливе усієї російської України до Кавказа, котрою писали на Україні сто год наші класичні письменники, та й я сам тоді вже писав років с тридцять. Я добре знав, що ці усі стародавні слова й форми смішні для паної публіки. Окрім того, як письменник і вчитель літератури й російськ. мови, я був добре досвідчений з історії усякових літератур, що скрізь в Європі за ґрунт і основу книжної мови були взяті осередкові мови, маючі в своїх формах і лексичі найбільший район, а не усякові дрібні підмови й чудернацькі говірки, а часом мішанки на краях, межуючих з судсудними націями. Але професорові Грушевському знать було байдуже за цей письменський загальний закон, бо він передніше од усього історик. А кожний літератор повинен звертати увагу передніше од усього на мову своїх утворів, дбать за неї й пеклюваться за її чистоту й народність. Тимчасом усім історикам байдуже за мову: в їх на першому

плані стоять історичні події, а не чистота мови й гарний стиль. Окрім того усякі стародавні акти, їх чудна стародавня мова, усякі літописі несвідомо псують мову їх писаннів. Сливе в усіх істориків мова важка, тягуча, періодична, цупка. Щасливою вілучкою з цього правила були історики Драгоманів та Костомарів, бо вони були одночасно с тім і етнографи, збирали народні пісні й казки й видавали їх. Це й є причина, що їх українська мова в писаннях стала й стане, як основа й ґрунт наукової вищої нашої мови. А проф. Грушевський навіть трохи глузує з народньої мови, називаючи її мовою „баби Мотрі“. І ця помилка завела його книжню мову в якісь пупці та нетри старовинної мішанини. Я вже тоді постеріг і догадався, хто дає направу (настроєніє) співникам видавництва „Вік“, щоб перекручувать мову й форми і в моїх писаннях, і в утворах інших сьогочасних письменників, та в збірниках, як от „Дубове листе (листя)“, Літературний Збірник і т. д. Окрім галицьких видавничьких буцім-то спілочок на Україні недавно виникли й українські спілки, закладяні молодими українцями, як от у Полтаві „Український Учитель“. „Укр. Учитель“ видає книжечки зумисне мовою псованою, бо веде пропаганду росповсюдження на Україні недоладної підмови. Для приклада ми виписуємо усі галицькі слова з одної виданої „Українськ. Учителем“ книжечки: „Казки“ Братів Грімів. № 7. Ціна 3 к. Переклад Гр. Щерстюка: відмовив, „кроків три“, відрізвити, спіткала ніч (зостріла, захопила), людське помешкання (житло), втікли від свого помешкання, замислився, *наслідком твоєї іграшки* буде те... І скрізь стоїть—від, ще й зверху апострофи: б'юсь, поб'ємось, з'явився. Само по собі, що ці казки видані не для дорослих, а для українських дітей, та ще й сільських. І міні одно чудно: ще й досі ніхто нігде не поставив в скобках значіння цих польських слів—кроки (ступіні), мешкання (житло). Тим-то і до цього часу ніхто з читальників й не знає й не відає, що то за кроки, мешканне, хоч їх найчастіше потребують де-які письменники. Гарний же цей „Україн. Учитель“, що

напишає книжки для дітей отакими словами, і то не знєзнайки й нетямучести. А от і д. С. Черкасенка книжечку „Яма“ (№ 27. Ціна 1 к.) видав той таки псевдо-український „Учитель“, де на обгортці вже не написано ні Полтава, ні Київ, ні рік, тільки написано: № 27, десяток перший, кн. 6. Щось воно потаємне й чудне, щось вілучене с простору й часу, як буває в декадентських писаннях. Це все видавництво людей партії з відомими нам тенденціями, котрі вже збанкротовані перед українською публікою. І тут написано скрізь: в'їдлиий, від того, брудні, п'є. Усе це записано не педагогично та ще й зумисне, с тенденцією, щоб привчати змалку дітей і молоднечу на Україні до... польських слів, та до—від, сі, сей і т. д. щоб галицька книжия мова знайшла собі вже готовий ґрунт на Україні й швидко прищенилась.

Окрім цих видавництв теперички галичани заходились видавать і пускати на продаж у Києві опрічні книжки й книжечки окроми од усяких видавництв. В усіх їх мова потроху галицька й безпремінно с тіми прекметами, на які намовляв і мене проф. Грушевський: скрізь там стерчить—від, се, такі форми, як жите, питем, робило ся, бояв ся, як от в книжечці оповіданнів добродійки Сулими, де не показано навіть, де вона друкувалась, та в перекладах оповіданнів Бласка Ібаньеса ніби-то якогось Дмитрієна, і в инчих книжечках. На цих усіх книжечках написано на обгортці: Львів—Київ, або ще потаємніше тільки — Київ. Усі вони друковані на гарному папері, як і видання „Лан“; скрізь у тексті доконче прехороші малюнки для ілюстрації зміста, часом і шага невартого, бо по виданнях видно, що потаємні видавці на свою напастливу для нас пропаганду не шкодують грошей і мають чималий засіб в кишених, хоч вони й несуть велику втрату од недостачі покушців на Україні. Добрящий напір та чудові кошовні малюнки ставляються задля присмаку та для принади, як от, прикладом, рибалки ввечері, напередодні удіння, кидають у воду принаду для риби йїї ласощі з вареної пшениці значайно в тіх місцях, де вони на сідлах улять рибу, щоб рибка заласувала,

швидче вхопила в жабра гачок і попалася в юшку. Але ці наївні хитрощі потаємних видавців не вдалися, бо українська публіка швидко розшолопала й обминає ці зрадливі гачки, закинуті на пагубу українському пісьменству й примитиковані хитро, та не дуже мудро. На ці гачки та гачки попались тільки непоміряні декаденти та петямуші й не-далекосяглі партійні добродії Лемішки та Лемішковські. утворені з мякенької лемішки, з котрої давня Польща колись наліпила собі добру половину своєї шляхти.

За ці гарні й чепурні галицькі видання на Україні, повидавані для принади, можна пригадати одну приказку: „вміла готувать, та не вміла подавать“, але про ті гарні галицькі видання в нас на Україні можна сміливо сказати: вміла подавати, та... не вміла готувати.

III.

Профессор Грушевський виступив великим діячем в українські справі і в Галичині, і на Україні. Він впорядкував галицькі інституції, zorganizував їх, позаводив і на Україні видавництва, написав Історію України-Русі, цю капітальну працю по українській історії, в котрі зведяні докупи і систематично всі історичні актови й літописні матеріали, перевірені з критикою й перечищені од плутанини. Але він однією рукою будує, а другою рукою руйнує загальом українське й своє сукупно з ним будування. Цей орудник його руйнуючої сили є та мова, котрою він орудує сам, котрою написав свою капітальну працю, і тією мовою пише й тепер, ще й має шкодливий замах завести ту галицьку книжню мову й на Україні. Він сам, пробувши двадцять п'ять год в Галичині й одбившись од української мови, теперички й не знає, та й не хоче втямити гаразд, що сам несвідомо висмикує самий ґрунт спід української літератури, та і спід своїх видань у Києві, копаючи під ними яму. Мова в його виданнях, та і в писаннях намотованих галичанами декотрих молодих українців, така чудна

й погана, і така полонизована і через те навіть сьмішва, що публіка на Україні їх не читає й ніколи не читатиме, бо та мова вже стала предметом сьмішків, та й глузування. Сливє усі перші газети на Україні, писані прихильниками тієї мови, як от: „Вільна Україна“, „Шершень“, „Слово“, „Рідний край“, „Громадська думка“, впали й зникли через свою галицьку мішану мову; бо ширша публіка обсьміяла їх за мову й одхилилась й одкаснулась од їх. Те ж саме може трапиться й з усіма виданнями проф. Грушевського в Києві, та й з тими виданнями українців, що пишуться такою мішанкою, сьмішною для публіки. Через свою не українську мову, а ялусь галицьку мішаницю вони не матимуть ні спочування, ні поспіху серед ширшої публіки. І під марно й праця проф. Грушевського, і надаремно пропадуть гроші, змарновані на добрячий папір та гарні малюпки. Такі книжки втратять на Україні свій ринок і зовсім підірвуть авторитет і вартість самої української літератури; та вже таки потроху й підірвали в наш час... А в Галичині нема справжнього книжнього ринку, бо там як тільки книжка коштує більше гульдена, то на неї вже нема запиту (спроса) в книгарнях, і вона не купується. Українські дорожчі книжки, повидавані українцями в Галичині, розкуповуються не в Галичині, а на Україні.

Деякі добродії пишуть, що ніби то Галичина в будучині стане Піємонт для України. Вона й теперички єсть наш Піємонт, але хіба тільки через те, що Галичина має п'ять офіційальних українських гімназій і п'ять гімназій приватних, 10 кафедр у львівському університеті, два паняньські інститути—один у Львові, другий у Перемишлі—для дочок священиків, три (утраквистичні) учительські мужеські семінарії і дві паняньські; а Буковина має три мужеські українські гімназії й кілька українських кафедр в університеті в Чернівцях. Але що стосується до літературної і вченої мови, то я повинен сказати, що ні Галичина, ні Буковина ніколи не будуть та й не повинні бути українським Піємонтом, а ним була й повинна бути російська Україна.

Сто год вже минуло, як почалася й розвивалася нова українська література на Україні й виставила багато талановитих письменників, ще й одного генія поета. Сто год минуло, як Ів. Котляревський покинув старосьвіцьку давнішу книжню мову українських письменників XVIII віку Дмитрія Ростовського, Оеофана Прокоповича, Моргульця, Сковороди і т. д. і розпочав нову українську літературу, заводячи чисту народню мову, а за ним слідком пішов довгий рядок письменників.

А теперички в останній час галичани с проф. Грушевським на чолі напосілись на нас, щоб усі наші письменники писали галицькою книжньою мовою, цією остачею давньої старої „київської“ книжньої мови, та ще й прийняли усі граматичні форми й падіжки галицької підмови, де є добра половина польських форм і сотень зо дві польських слів. Вони хотять повернути назад сливе на сто год нашу вже сформовану й упорядковану книжню мову. Це виходе просто таки смішно, не то що не натурально. Це все одно, якби в Великоросії з'явилися такі безтямкі намагання, щоб великоруські письменники кидали писати сьогочасною своєю мовою і писали старою ломоносовською мовою, або мовою Державина й Тредьяковського, котрої зріклися ще Пушкін і Крилов. Тенденції галичан і проф. Грушевського просто таки наївні, хоч і знайшлися між молодими, та й не молодими українцями такі, що навіть с пересвідченням і зумисне почали писати якоюсь мовною мішанкою, схожою на карикатуру на народню українську мову й мову класиків. І в їх вийшла не мова, а якесь „криве дзеркало“ української мови. І хоч би ми й завели на Україні в письменстві ті деякі форми, які накидає нам усім проф. Грушевський: від, сей, пите, житем, начинань, вимагань, боюся, бояти му ся, очи, плечи, тіпний, плечий, души,—то й це попусувало б тільки чистоту нашої мови. Очевидячки, що галичани й проф. Грушевський просто таки хотять підвести мову наших письменників під буцім-то вже виробляну вищу наукову мову в львівських „Записках“ наук. товар. ім. Шев-

ченка, котрих ніхто в нас не купує й не читає, та під мову в „Історії України—Русі“ проф. Грушевського, котру хоч часом і купить хтось, але мало хто йїї читає. Така ж сама доля була б і наших українських книжок, якби ми підвели книжню мову на Україні під цей „ідеал мови“. А це була б траурна перспектива для письменства на Україні....

Въ сьогочасних виданнях в самі Галичині мова не покращала, а погіршила, як я зауважив в № 10, рік 2 журналу „Вісти з Запорожжя“, часописъ руханкових (!) пожарних і змагових товариств. В передпі статті „Ділами не слъозами“ є місця, котрих я зовсім не міг зрозуміти навіть наздогад, міркуючи по течії мислів, як от: „Краєвий здвиг (?) руханкових (?) і змагових (?) товариств Соколів та Січій (Січів), які належать під его провід (?)... Має бути перегляд роботи українського народу на поли (на полі, а то виходе—на поли одержі) виховання сили, спільної карности (?) й енергії. Такий перегляд викаже (по ланному—допесѣть: виказ—донос), о скільки дотепер рухливість (рушливість) нації (нації) збільшилася (побілішала). Шевченко плакав над своїм народом (?) певно за своїм народом). Але зле (погано) роблять *тоті* українці, що звертають цілу свою увагу... на его *прошибаючі* (?) *скарти* (?). Хто *лише* *тоті* слова має в тямці, попадає в *гризу* (це б то мабуть—впадає в тугу, в гризу, сміток), а *відтак* в *бездільну* (непаче великоруськ. бездѣльник) і безнадійну байдужність. *Если* (коли) маємо *станути* (стать) в ряді свободних народів... *Руханка* (Рушіння) і спорт не є самі для себе *цїлю*. Они є лиш ділом (діло), лише *середниками* (способи, орудники), щоби вже в молодім поколінню (поколінні) розбудити *рухливість* (рушливість, воружливість). *Руханка* (рушіння) і спорт мають викорінити *наклін* (нахильність) до *каринї*, (?) *непослуху* (неслухання), *безцільности* й *непостійности* (?). Німці старають ся (дбають, пеклюються), щоби в кождім місті були *обширні* (?) *площі* (майдани) до *отрав* (до заправляння, заправляться—приготовляється к поступленію в училище, а заправляльник—це „приготовішка“ по великоруському), ігор

(игриш) на свободнім воздусі та *рухінні* (певно рушінні?); се в сали (зали) до руханки, і т. д. Якби великоруські літератори задумали писати підмогою орловською або олопецькою й новгородською, то вийшла б якраз отака кириця-чудасія, як в „журналі“ „Вісти з Запорожжя“. Це не мова, а якийсь місцевий діалект, яких є багатько в Карпатах. Знов скажу, що „боюся Данайців, припобячих нам такі дари“.

За весь час, одколи розвивається галицьке письменство, я знайшов у йому тільки трохи більше десятка неологізмів, слів вищого порядку, складаних добре і вдатно, як от: переважно, здійснити (исполнить, осуществити на ділі), вражіння, переважувати, зміст, вплив, пересвідчитись, неможливий і т. д. котрі й я вживаю в писанні. Решта неологізмів, як от виведених з польського коріння, невдатна і зроблена не аналогічно з складом народніх слів, як от: завдяки, рухія, відруховність, проява, виява, розвій, (пробявок, вьявок, розвиток), руханковий і т. д. Натомість вони просто таки перероблюють, або беруть силу чисто польських слів: передплата, одсетки, помешканя, передплата виносить (пшедплата виносї), остаточно, старанно, рух, рахунок, рахувати, співчути, співробітник (спулярацовник, — сутрудовник, співчуття (спочування), і т. д. Коли б часом не перевели в Київ і редакцію отієї „Рухіні“.

По гриницях меж двома племями скрізь звичайно буває мова перехідна й мішана, з багатьма словами, не перейнятими зумисне, а споконвічними, загальними для обох народів. Завсідне неперестаюче поновління й прогресуючий дальший розвиток мови, котрий завжди буває в осередку нації, не швидко доходить до окраїнних говірок та підмов. І недивно, що з цих стародавніх говірок, як з старого насіння, або дуже старого коріння не виростуть паростки та буйні пагоня, не розівьється багата книжня й наукова мова. І ми справді прикмічаємо, що в галицькій мові єсть багатько слів з українськими коріннями, але з приставками чудними, неначе зробленими навмання, або перейнятими з польської мови, як от прикладом: облишити—залишити, об-

стоювати—встоювати, підприємство (приставка під показує місце на споді, або коло чого, а в цьому слові треба ставити приставку, назначаючу время—перед, пред); відруховність (в Євшана), надслухати (підслухати), усувати—(одсувати, тут польська приставка), відчитати, відчувати (почувати), співчувати (спочувати, — тут польська приставка), і т. д. Приставка від, як і наше од назначає рушіння од предмету, а не в самому предметі, а через те галицька приставка від в народньому нашому слові почувати, чувати (що там у вас чувати?) показує, що людина не почуває чогось в собі у серці, а одсовує почування од себе, або й одганяє од себе рушіння (в слові—відруховність). І для українських читальників отакі приставки здаються чудними, бо ставляють тиму слів напереверт. Через це ж у галичан усі слова, виведені з польського коріння *рух* (в українс. руш, тільки в однім слові рух—ворухнуться од глагола—ворушиться) виходять просто сьмішні, як у д. Євшана—воруховність, або в „Вістях з Запорожжя“—руханковий (ворушливий, ворухкий), рухливість нації (певно—ворушливість), рухія, руханка (рушіння, воршіння), на рухівні (?) — воршінні, в рушінні, в воршінні. Те ж саме треба сказати за слова, виведені з польського—рахунок (облічка, обліч); тутечки вже виходить чиста польщизна, неначе галичани не знають, що в українській мові є слово—лічить, перелічувати, лік погубив (счєть), а з цих слів легко вивести слова: перелічка, облічувати, облічка, недоблічка (недочєт). Є ще й старі слова XVIII віка в актах: облік, обліч (счєть, смѣта). Є новіше—общот (Світова Зірниця). Одже ж з цієї причини галицькі письменники складають багатько негодящих, навіть сьмішних неологізмів, і занадто мало неологізмів годящих, підходящих аналогічно до народніх українських, котрі навіть народ одразу зрозуміє, як от—штукатурство—(од народнього штукарь), штучність (од народніх слів—штучний, штучно—искусно, гарно зроблено, або штучний—искусный, прекрасно сдѣланный). Тимчасом в галицьких писаннях і в проф. Грушевського скрізь вживається слово—штучний в значін-

ні—робляний, підробляний (дѣланий, поддѣльный) Може бути і так, що галичани не знають дійсного значіння слова—штучний. Міві казав один чоловік, Василь Савенко, родом спід Камянця: машину привезли таку штучну (прекрасно, искусно сдѣланную), що вона сама друкує, сама й одкидає листки. В київщині слова-штучно, штучний мають значіння—искусный, прекрасный: на іконостасі ряма й зверху янголи виробляні штучно; штучно вирізані листя й квітки. З цієї причини само по собі треба викинути слово штука, віби-то—искусство, бо „на штуки“ лічить кожну річ і народ, і треба б покинути усякі—умілості, мистецтва і писати—штучничество, бо навіть селяни легко догадаються за його значіння, за що йде мова, хоч наші письменники не всі догадаються; або взять слово—искусство, щоб не було плутанини в книжках. Ота „штука“ часом плямує й ганжує деякі гарні вірші в Чуприяки, і гарні повісті, як от д. Яворницького: „Де люде, там і лихо,“ де стерчить негарна та „штука“, на котру тільки очі вирячиш з дива. Замість слова—пристосувати (приспособлять) треба писати народне слово: примитикувати (од митикувати—соображать), або прилажувати, приладити. Слова ці є в народа (канівського повіта), то й видумувати не треба. Хвалить Бога, що є. Народні слова треба вживати, пускаючи в обертання в письменстві, а не викидати.

В згаданих вище чотирьох галицьких органах, підручних проф. Грушевському, скрізь вживаються три польські падіжі; на засіданю, на зібраню (на засіданні), завдань, весіль, значінь, знань, до Петербургу, та—очи, на поблі, на печі, поезія, нація, статей, відомостей (статтів, відомостів). Ми вже перелічили в свої передніші статті усі слова, що мають закінчення на ей (людей, грошей, і т. д.) в род. пад. мн. числа. Решта слів на ь і я мають закінчення в род. пад. мн. числа в українській мові на *ів*; відомостів, значіннів, оповіданнів і т. д. Сам проф. Грушевський і досі вживає в своїх статтях і в короткі свої історії—слово „змагання“ не як—лайка (спорь), а як—усилення держави (зміцніня, подужчання, дужчання). Це робить велику плутанину в голові

кожного читальника, окрім самого автора та д. Шерстюка, бо й він вживає в „Світлі“ це слово не як лайка, а як силкування. Проф. Грушевський ще й досі вживає слово—суспільність (общественность) замість слова суспільство (общество). Час би шановному професорові змінити ці слова, що стоять не на своєму місці, і полеклюватись хоч трохи за чистоту української мови, щоб зробити полегкість читальникам. Але видно по його великій плідності, що його робота халана, як кажуть на селі. і через те повна хиб та помилки.

Неможна й наважливо обвинувачувати шановного й працюючого професора за важку й нечисту українську мову в його утворах. Він завжди живе у Львові, де чує навкруги себе тільки польську мову, або книжню галицьку. VII том його капітальної історії вже написаний трохи кращою мовою, трохи ближчою до української народньої мови. Але й тут стиль в його важкий, який звичайно буває сливе в усіх істориків, окрім хіба Костомарова й Драгоманова. Він любить вживати довгі важкі періоди, як люблять їх німецькі вчені. А щоб мова стала жвавіша й легча, треба перетинати тягучі періоди, одхиляючись од довгих додаткових мислів та думок. Це зробило б полегкість для кожного при читанні його капітальної праці.

Галицькі органи в Києві з їх мовою й правописом наробили українському письменству багато шкоди, може й неоправної. Вони збавили й поспували мову наших молодих журнальних письменників, в декотрих механічно й несвідомо для їх самих, як механічних переймачів; збили є пуття кількох свідомих прихильників цієї шкодливої системи й теорії механічного з'єднання й змішування двох мов,—галицької книжньої, і мови наших класичних письменників через механічну перемішку слів і викидання українських народніх слів та вставляння натомість навіть непотрібних галицьких, або галицько-польських, чудних і не зрозумілих ні для публіки, ні само по собі для українського народа. Ця чудернацька мова одбила ол української літератури багато українців, котрі читали українські книжки, або мали при-

наймні прихильність до рідної літератури. Багато українців зневірилось (разочаровалось) в заходах цієї справи й одхилилось од нас. Ця галицька книжна мова дала супротивникам нашим,—правим партіям такий орудник для смішків та докорів, направляних проти нашої літератури, котрому позавидував би сам сатана. Це чорні хмари, що нависли над нами, бо їх нагнали галицькі органи проф. Грушевського й галичан, котрі нахрапом с хитрощами наносились на українське пісьменство й наважились завести свою зателепувату мову на Україні. Тепер ми вже маємо одно офіційальне „обрусеніє“, а друге неофіційальне обрусиніння. С кайданів старої всеросійської цензури, що колись в написах на рукописах вимагала од мене: „Не смѣть отступать отъ принятаго правописанія“, наша література викрутилась і вийшла принаймні с чистою мовою. Теперички над нашою літературою вже висне—ще й цензура галицька в Києві, силуючи нас писати галицькою книжною мовою, ще й правописом с хмарою точок зверху слів. Проф. Грушевський всім українським сугродовникам натикає тих точок і перероблює українські форми мови на галицькі: од на від, цей на сей, житти—на жите, начинаннів—на начинань. Тільки одному д. Винниченкові дозволяно zostавить—цей і ці, але решту переробляно по-галицький на—від, жите і т. д., а в його драмі: „Чорний медвідь і біла Пантера вже навпаки: дозволяно йому ставити замість від—од, але й за те звеляно ставити: сей, ся, замість—цей. Проф. Грушевський веначе знущається над мовою українських письменників і не церемониться з ними. Бо як у Галичині друковали мої утвори та утвори Коніського, Кримського й інших, то галичани не зміняли нам—од на—від. І може ми й надеремно винусемо в усьому лиху галичан. Може в руйнуванні української мови треба винувать одного тільки проф. Грушевського... Може то в йому одному причина теперішньої руйни української книжної мови. Для Грушевського українські літератори—це тільки піби матеріял, котрий він гне в мові, як схоче, для своєї надібки...

Щоб направить гинучу літературну справу на Україні, професорові Грушевському треба покинуть свою шкодливу систему силуваного заведення на Україні галицької книжної мови й чудернацького правопису, і не гаячи часу, видавати свої органи українською мовою й давнішим простішим і практичним кулішевим правописом. Галичанам я ражу похопитись з виправкою своєї мови й примитикувать її до української мови наших класичних письменників й українського народу. Кожний просвічений і тямущий український письменник, свідомий в справі виробління книжних мов в європейських націй, зроду-звіку не згодиться писати галицькою провінціальною підмовою й книжною мішанкою, недоладною й чудною і по етимології, і по свої латино-польській синтактиці. Кожний тямущий і просвічений наш письменник йтиме, і повинен йти слідком за мовою наших передніших класичних письменників, за мовою Котляревського, Куліша, Шевченка, Глібова, Ол. Стороженка, Панаса Мирного, Карпенка-Карого, Кропивницького, Коніського, Грінченка. Бо так воно повинно бути. Не можемо ж ми зріктись їх мови з українськими формами й синтактикою, як зразця для нас. Галицьку мову прийняли тільки декаденти, та папачались нею механічно наші молоді переймачі. Бо молодеча звичайно буває не дерзка на вдачу й необачна—од недостатці літературного досвіду.

Зразці наукової мови нам (і галичанам) дали вже писання Драгоманова, проф. Пулюя, проф. Студінського, Ом. Огоновського, Олек. Барвінського, д. Комарова, д. Єфремова, д. Лотоцького, проф. Кримського, Леоп. Пахарецького, Т. Осадчого, д. Яворницького й інших. І українцям, і галичанам треба йти слідком за ними, а не слідком за проф. Грушевським та чудернацькою піби-то науковою мовою Львівських „Записок наук. товариства“. Цю мову треба зовсім запехаять, як невдачу, нечисту й через те чудну, обважнюю то великоруськими, це б то старокиївськими словами, ломоносовщиною, то неологізмами, виведяними то с польського коріння, то з великоруського, якимись—річницями, наріжними

камінями, двигачами, рухівнями, настріями (направа). устро-ями, тяглістями, і. т. д.

З галицьких письменників вже добренько виправили свою мову д. М. Венгжин, Юр. Сірий, д. Порш, д. Рудницький, (Кдр. географія України), д. Стефаник, д. Олекса Ремез, („Ковбок. Літ. Наук. В. 1911, кн. III). Його карпатська казка „Ковбок“ написана талановито й гарною українською мовою, тільки шкода, що він не ставить принаймні в скобках значіння декотрих карпатських слів, як от—ледінь (по—венгерський) парубок, молодець, планина—рівні терраси на горах, босаги (сакви), працюючи в бутинах та при дарабах, (цього й я не розумію). Шкода, що усі ці письменники дають неприємне галицьке обличчя свої мові словами, падіжами й приставками—від, сей, майже (сливе), жите, в житю і т. д. І тільки д. Микола Венгжин та буковинська поетка Ірма Остапівна зовсім добре виправили свою мову й пишуть простою кумішівкою. Такою мовою Микола Венгжин недавно видав в Чернівцях свою книжку під заголовком „Ганна Барвінок“. (Чернівці. 1911 р. ціна 80 сотків—35 коп. Весь дохід призначений на зберігання могили Куліша). Д. Ірма Остапівна таксамо видала свої вірші під заголовком „Китиця незабудків (Чернівці 1911 р. ціна 30 сот. 25% на українські школи в Галичині й Буковині) с переднім словом М. Венгжина. В цих обох книжечках і проза, і вірші написані гарною, зовсім чистою українською мовою навіть з усіма її формами—од, цей, життя, це й без розривання дієслів на частки, бо автор пише; не боїмося, шукатимете а не шукати мемо, боїмо ся і, т. д. Д. Маковей таксамо може писати чистою українською мовою, але з якоїсь првчини він знов пише галицькою мовою.

IV.

Решта періодичних українських виданнів видається українською мовою з українською синтактикою й з українськими етимологічними формами й кулішевим правописом або

тільки з однією точкою над і, або з двома точками для позначування і йотированою. „Рілля“, „Світова Зірниця“ й український одділ в „Почаєвських Извѣстіях“ видаються дуже гарною народною мовою і дуже добре й педагогічно примитиковані до невеликого розвитку селян. „Дніпрові Хвилі“, „Світло“, „Рада“ таксамо, загалом сказавши, видаються доброю українською мовою, але не скрізь в статтях однаковою: де трапляються статті або дописи з Галичини, там буває неначе накладина латка: зараз око натикається на якусь инчу, не народню, якусь робляну синтактику; слова поскладані по латинських зразках, неначе перетасовані, а далі підуть—від, майже, сей, ресторації й инча вісенітництва. Галицькі кореспонденції треба доконешно виправляти, або й перекладати на українську мову, щоб не нашкодить нам, не сьмішпити публіки й не одхилить її од українських виданнів. І галичанам нема чого зобіжтисся за це, бо в нас публіка завсім инча, і вона знає тільки мову свого народа та мову українських класичних письменників. Само по собі в цих органах зразцевою українською мовою з її усіма формами пишуть тільки талановитіші літератори, котрі ніколи не приймали галицької системи змішування двох мов в одну загальну книжню мову, як от д. Л. Пахарецький, Т. Осадчий, д. Єфремов, д. Комаров, д. Жебуньов, проф. Кримський. В инчих сутрудовників, котру статтю ни розгорни, передніше од усього стикається з модними польськими слівцями або й галицькими, а не з відповідними їм українськими.

От приміром вже в 1-му номері „Світла“ за 1910 рік в передні статті „Наші завдання“ стоять слова: неграмотний—неписьменний; єдиний вихід ми бачимо „в змаганнях“ до освіти; тут замість—в потягах, в силкуваннях стоїть слово змаганнях, це б то—в „спорах“, в сперечаннях, або й лайці: це совсім так, як в Історії України проф. Грушевського.

Розгортаємо й читаємо статтю д. Гр. Шерстюка, написану гарним живим стилем, і тут намоцено от таких спотикачів: „одстоювали“ широкі „кола“ людности (встоювали за широкі маси, гурти, ..., національне „чуття“—(національ-

ний слух) — почування; переконали б — (польське) пересвідчили; впевнили рух (польс.) — рушіння, прагне (польс.) — жадає, на перешкоді — на заваді, навіч — уявки, злочинця — (польс.) лиходія, позиточною — (польське) корисною, також — таксамо; розкривати очі — росплющать очі, яскраво — яро, іскряно, окремінність — опрічність, окромінність (це мій неологізм, перевернутий на галицький лад), завдячувати — дякувати, прикrostей — прикrostів, зупинитись — спинитись, старанно — вважливо, оздоблено — (польск.) прикрашено, с спочуттям — с спочуванням, статей — статтів; його (Грінченка) змагання будуть нашими змаганнями: це в перекладі буде: його сварки будуть нашими сварками, а не силкуваннями. Ця плутанина мови нагадує плутану мішану мову д. Петлюри. Автор певно хапав свою мову не в Полтаві на Кабіщанах, вбо Павлинках, а виписав ці старі давні мариновані консерви мови з Австрії, бо широка публіка й наш народ не втямить, що то за „спори“ (силкування) були в д. Грінченка, котрі стали й нашими „спорами“. Треба було сказати — силкуваннями. Чи можна ж на цей раз винувати нашу публіку?

Розгортаю книжку далі й читаю статтю д. О. Руссової, і тут бачу плями в мові, звичайні в усіх її писаннях: в охоронних школах (*ecoles gardiennes*) — це б то доглядальних школах; від них — од їх, рахування — лік, лічіння; майже — сливе, зрахувати — перелічить, лягло тягарем — вагою, відокремилась — одпрічнилась, одокромилась; мешканців, — (пол.) жителів, жилиців; окремою — опрічнього; навчєння — навчіння, зупиняється — спиняється, постійні — завсідні, обговорюються — обмірковуються, а не оббріхуються; виконували обовязки — сповняли, робили повинності; помешкання — (польск.) квартира, житло: мусить бути — (пол.) повинно бути, рух — (пол.) рушіння. І в ці статті якийсь винігрет, віхопляний з галицьких книжок. І скрізь у статті стоїть від замість — од. Д. Руссова й досі нише неначе для загинувшої через таку погану мову „Громадської Думки“, ще й досі не покинула своєї шкодливої для України тенденції. Збавила вона й свою „Географію України“, отим *від*: (від хати, відкрив, і т. д. так

що сільські школярі не розбірають цього й кажуть міні, що це *видз* хати, *видз* оселі, це б то лице, фасад, передній план. Це гарна українська педагогія! В д. С. Черкасенка („Зануда“ ст. 41) мова чистіша, але й тут є маринати, як от: довкола — навкруги, розпачливого (польс.) життя — одчайного; сестри стислись, *зускли* до фізичного *вчуття*; (я нічого тут не разберу); Михайло мешкав — жив, квартирував; не рухаючись, не ворущаючись; руки рухались — руки ворущились, рушались, також, і т. д. І скрізь у його статті замість — од, від, але мова в його все таки трохи краща, ніж у передвіше згаданих мною добродіїв. Та і в решті в усіх статтях в ці книжці мова чистіша, ніж у д. Шерстюка та д. С. Руссової, котрі ніби зумисне заповзялись робити пропаганду на Україні галицької книжної мови з її полонизмами. Д. Шерстюк та д. Руссова, як і пр. Грушевський, через свою тенденцію, однією рукою будують, а другою руйнують нашу письменську справу.

Перечитав я першу книжку „Світла“ за 1911 рік. Що стосується до зміста статтів, то треба сказати, що ця книжка складяна дуже добре; увесь матеріал примитикований дуже вдатно до сьогочасного сумного становища української народної школи, вся вартість котрої в наш час тільки в тім, що вона навчає дітей читати і писати, це б то випускає їх письменними і нічого не дає для розвитку їх розуму й для прояснення їх світогляду. Синтактика в усіх статтях українська, народня, бо сливе усі статті писані українцями, окрім першої в книжці статті Я. З — кевича, мабуть галичанина, (а може то й сам Шерстюк) написаної такою галицькою мовою, що цього писання неварто було б і друкувати у книжці для українських вчителів. Але... цей номер складав редактор д. Шерстюк, а шкодливі тенденції його нам відомі добре.

За рік мова в „Світлі“ зробила кілька ступнів уперед; але тільки в кількох невеличких статтях мова чиста, зовсім гарна, без усяких хиб у словах; навіть у ці книжці подекуди поставляно — од, а не від. Статті д. С. Шелухина

„Школи за 2000 років до наших часів“ написана гарною мовою, дуже легким народнім стилем, що рідко тепер трапляється в наших письменників. Але і в його є примішка, шкодлива для мови, є тенденція з'єднання „гороху с капустою“, це б то української мови з книжною галицькою. Автор ставить більше галицького—від, ніж українського—од, ще й подекуди трапляється сливе половина стародавніх—сей, се, сі, чого вже нігде нема в інших наших газетах і в книжках; трапляються галицькі падижі: цілей, древностей—цілів, древностей; галицькі форми: визволєння, задоволення,—визвоління, польські слова—переконаннів (пересвідченнів), розрахувало (полічило), яскравий (искрянний); окремо (окроми), свідцтво (засвідчення), більше всього—більше од усього і т. д. Без цих хиб мову—д. Шелухина можна було б назвати зразцевою. Автор навіщоє вливає „нове вино в старі міхи“, але в цих старих міхах нове вино тхне, або принаймні одгонить скислим вином...

Стаття д. С. Руссової „Загально—Земський з'їзд“ написана трохи кращою мовою, ніж їй передніша стаття, за котру я вже казав передніше. Але і в цій статті мова нечиста, повна галицьких та польських слів, хоч їх тут вже менше. В цій статті, що міні аж дивно, замість українського—*повинно бути* скрізь стоїть польсько—галицьке *мусить бути*, як приміром в таких фразах: „Не мрії мусять бути перед з'їздом, а реальне діло“. По—український це виходить: не мрії (вимужені) силувати бути на з'їзді, а діло. Отака нісенітниця! Серед земців, каже вона далі, було чимало Маршалків (?) обік (побіч) с панством. Хто знає в нас, що то за маршалки? неначе—маршали! Замість слів—ступіні, марить, вона пише—ступні (це сліди ніг од ходи), мріяти. І скрізь у неї—окремо, також, майбутнє (ніби—то будуще, а воно значиться—в'їроятное). Багацько в неї отаких невдатних слів: нахил—нихильність, бо нахил—це *уклон* дна річки, як от—спад гір; на перешкодї (на заваді), одстоював школу (встоював за школу), більш усього—більш од усього; польська—розмаїтість, відокремленість—одопрічність,

пропонував—предложив, чекати, виголошували—оповішали, керують—правують, настрій (направа), окремий (опрічний, парізний) і т. д. Одним словом, усе в авторки подаяньому. Бо шановна авторка при завсідньому пробуванні в городах зовсім одбилась од народньої мови, ще й до того скрізь у неї стоїть—від, тільки часом подекуди кинуте українське—од. Шановна авторка вже не може одрізнити українських слів од галицьких та польських, і через це—її не треба б зовсім писати книжечок для дітей і народа. Я радив би авторці давати свої статті спочатку якому—небудь селякові, щоб він перечитав їх і показав, котрі слова українські, а котрі галицькі й польські, щоб можна було пускати їх до друку. Авторка багацько написала статтів і могла б таки добре прислужитись українським справам, бо дуже падкує коло цієї справи; але с причини, показаної мною, вона шкодить тільки чистоті української мови.

В решті статтів цього номера мова гарненька, але скрізь, сливе в усіх авторів вона засмічена галицькими або польськими словами, котрі й досі теліпаються в статтях декотрих українських журналів. Якби такою мовою писали галичани в Літ. н. В—жу, то, як на їх, це мова була б гарна. Але в журналі для сільських українських вчителів мова повинна бути чисто українська, щоб вони, читаючи „Світло“, не набрались з його усякого мовного непотрібу (дряни) й самі зберегли чистоту рідної мови й мову своїх сільських учеників.

До мене заходить чимало приїзжих людей с провінції, котрі часом читають міні, або zostавляють для прочитання свої писання. Декотрі заходять на одвідини, щоб познайомитись, або побачитись. Заходять иноді й сільські вчителі. Волинські, київські й херсонські вчителі розмовляють чудовою чистою українською мовою. Але оце недавнечко зашли до мене два учителі с полтавської губернії, зовсім ще молоді хлопці, діти селян. Як заговорили вони зо мною, то я аж здивувався! Мова в їх була така, якою теперички пишуть у „Раді“ та в „Світлі“, щось схоже на мову д. Шер-

стюка: чую в ці їх розмові—від, відпочив, окремо, окремий, помешкання, також, перешкода, перешкадає і т. д. Це мене дуже здивувало. Може то були птенці гнізда д. Шерстюка і К^о. Я питаю в їх.

— Невже це в вас на селах так кажуть: від, відчепився окремі.

— Ні, в нас кажуть—одчепився од мене, окроми, таксамо, теж,—кажуть вони.

А нащо ж ви так чудно говорите?—спитав я в їх.

— Бо так пишуть в українських книжках, а ми думали, що так треба теперички говорити, як пишуть; бо й поруський говорять таксамо, як написано в книжках.

— А чи зрозуміють же вас школярі, якби ви такою мовою вчили їх у школі, казали б їм: відхилив, відчинив, відповів, окремо?—спитав я їх.

— А хто його зна, чи розібрали б!

Я кажу, що в Германії є навіть закон, щоб вчителі вчили в сільських школах такою мовою, якою говорять їх вченики, це б то говіркою тієї місцини, доки навчать школярів читати й писати, а не книжньою мовою, котра од часу Лютера за 300 год вже далеко одійшла од народньої мови по всі Германії. Це задля того, щоб школярі як можна швидче й краще навчилися читати. Я, знаючи гаразд, що розбірають сільські школярі, а чого й зовсім не розуміють, витовмачив їм цю справу й пояснив, звідкіль то сунеться на Україну така мова, як от: окремо, окремий, від, мешкання і т. д. В розмові виявилось, що вони читають „Радугу“, а в ці газеті пишуть такою мовою, і вони наївно думали, що мова „Радуги“ дає зразець, як треба говорити по—вченому, це б то літературною мовою. Бо авторитет книжки має велику вартість і значіння для трошки просвіченої людини, доки вона не трапить на таку газету, як було „Село“, де мова зовсім чудернацька й незрозуміла. Тоді чоловік з досади кидає її, а як він нервовий і нетерплячий, то з досади в нестямці дере її на шматочки, пошматує й кидає додолу.

„Світло“ видається задля сільських вчителів і здебільшого читається таксамо сільськими вчителями. Просвітній ценз їх відомий: все це молоді хлопці з сільських шкіл, діти селян, а найвищу просвітність мають хлопці з учительських семінарій, рідко духовні семінаристи, що стають за вчителів на якийсь там час, доки не займуть собі місця на якісь парафії. Авторитет журналу та книжної мови для їх не малий; окрім того це все люде молоді, перейнятливі, слабкі й м'які на вдачу, гнучкі, як теплий віск. „Світло“ своєю негарною, нечистою мовою може зучити їх до такої мови, якою само по собі не говорять їх школярі. І... тоді вийде, що ця ламана мова в школі буде все одно, що й... „великоруський язик“.

І редактор, і сотрудовники „Світла“ повинні ж знати, що в дитячому мозку в школярів лежить вже готовісінський матеріал слів, набраних од батьків, що слова—це ж образи, схоплені через прийняття вражіннів од околиць предметів та обставин своєї місцини, і вже лежать напечатками, як в фотографії, в великому скупчувальному мозку, де само по собі нема ні—помешкань, ні окремо, окремий, ні кроків. А вчителі повинні примитиковувати свою мову до готового природнього запасу в головах дітей, до мови школярів, а не до книжньої галицької чи великоруської мови.

А тимчасом в „Світлі“, не вважаючи на загалом гарну мову врівні з другими журналами, скрізь натикаєшся на чудні галицькі слова: є там і „обговорювати“ (—обстрікувати замість—обмірковують), і оголошувати, оголошення (оповіщать, оповістка), юнацтво (молоднеча), юнак (парубок), розрахувати; є навіть галицька карикатура, — відчував (почував), відповідав—одповідав. А в д. Я. З—кевича є ще кращі штучки, зовсім таки не педагогічні, як от: відокремлення—одопрічність, відчувалося—почувалося, змагання зберегти сили (спорь, лайка, замість—силкування); це якраз так, як у пр. Грушевського й Шерстюка; примусово—силувано, виконує—здійснює, й инча страшна пісеніця, котрі місце в Літ. Наук. В—ку, а не в педагогічному журналі для українських

вчителів. „Світло“ не навчить мови, а збавить мову наших сільських вчителів через... свою тенденцію.

Мова в статті д. Чепіги; „Увага і розумовий розвиток дитини“, стоїть окроми од усіх статтів, не вважаючи на її важний зміст. Перші дві давніші його статті навіть неможна було гаразд зрозуміти, за що йде мова. Цілі фрази в них були віби виписані з книжок, де часом траплялись такі, що між ними не було ні якого логічного порядку, неначе вони були вихоплені то в одному місці, то в другому й механічно стуляні докупи. В ці останні статті мислі вже виложені принаймні логічно, і можна розібрати, за що йде мова. Але і в ці статті все одгонить чимсь сирим, неначе мислі виписані звідкільсь, вихоплені сирцем і скомбіновані та стуляні докупи в рядки віби механічно. Так і видно, що талановитий автор, здатний до абстракційного думання й маючий потяг до філософії, ще гаразд не перетравив в своїй голові (не переварив) цієї ваги думок таких вчених, як проф. Сікорський, Р. Гауп, або Дж. Стюарт Міль; і в його статтях ми бачимо неначе вихоплений буквально самий оригінал тих вчених з їх вченою мовою, до котрої ще не досягла українська, не дуже—то розвита мова. Усе це схоже на переклад та ще й на галицьку, а не на українську мову. Авторіві треба передніше добре вивчити предмет, свідомо перетравити (переварити) зміст його, то потім вже буде легше вижити це усе в формах мови, більше самостійних, і все це тоді вийшло б багато простіше й ясніше. Авторіві треба писати так, як пишуть в гімназіях „переложенія“, це б то переробку „своїми словами“ статтів, або оповіданнів, написаних книжною мовою. І тільки тоді його статті будуть простіші, ясніші й популярніше написані.

Про мову д. Чепіги неможна навіть говорити, та ще й на лихо він збився на полонізми й на галицьку книжну мову; в його скрізь стоїть: примусований (силуваний), затримувати (задержувати), зокрема (особливо, особніше (сквир. пов.), польське—дотик (доторкання), почуття (лучче б вже писати—осязання, церков. сл.), виконання—здійснення; та ще

він пише слово *штучний* в тямі—робляний по—галицькому, а воно на Україні значить—прекрасний, *искусно сдѣланный*. От і розбери, як знаєш! В його все виходе, ніби примусовне, це б то по—нашому—силуване й робляне, та ще й чудернацьке.

Ми покажемо кілька чудних хиб в самі його українські мови, як от: складувати—складати, (велик.-рус. складывать), обмежується, треба казати—обмежується; слово—уявлення виведено од глагола *уявлювати*, якого нема в українській мові, а є тільки—уявляти та уявити, як неможна виводити слова—прославлювання, бо в мові нема нігде слова *прославлювати*, а є тільки слова—прославляти та прославити. А як ймення предметні (сущест.) виводяться найбільше од дієслів вида закінченого, то треба писати—уявління, як от народні слова топління, мочіння, а не уявління; бо є ж різниця між словом—спасіння (за терпіння Бог дасть спасіння) і словом *спасання* на водах. *Пізнати* предмет—як пише автор, буде не по—українському, бо кажуть в колядці: „Ніхто ти не дізнався божої тайни, як дізнались два янголи, з неба летючи“. Треба писати—дізнався (узнав), дізнання за щось (познання). *Вчуття*—це зовсім і не почування, і не—ощущеніє, а те, що чоловікові тільки *вчулось*, як він часом не дочуває добре, це б то не те, що і справді було, а щось инче, що тільки здалось, вчулось комусь. Автор скрізь переплутує слова: почуття, чуття, почування. Почування (народне)—чутство, чуття—слух, почуття це—ощущеніє, бо кажуть же: я чую, я чуткий на вухо, і кажуть—я чую холод в ногах, почув холод в пальцях; а для однієї вже одлички слова чуття—слух треба б писати—почуття холода в тілі, це б то—„ощущеніє“ холода. Од слова—почувати вид закінчений буде—почутити, почутив щось¹⁾.

Є в „Світлі“ ще одно невдатне й препогане галицьке слово—„приблизно“, складане з цер. слав.—приближаться,

¹⁾ В Харківщині та й на Південні Волині замість слова—опам'ятався, кажуть—очутився (в д. Грінченка і в заслав—пов.)—опоминися.

а в великор. мові є слова—приблизительно. Це без приставки—*близно* та й близько зовсім чудне. В нас є слово—наближаться, наближиться. Кажуть: „не совайся до мене! не наближайся! бо як дам кулаком, то й ноги задереш. Од цього дієслова можна вивести наріччя—наближно, але найкраще б писати—близько до чого—небудь. Один чоловік казав міні в Білі-церкві так: наш старшина на зйзді все бліжить до других старшин, котрі змовились обібрать в Думу лідей мірних. А колись казали так: „азь, буки, ынта, ижиця—дубець до спини бліжиться“.

На обгортці „Світла“ надруковано: „Український журнал.... для сем'ї і школи“. На окраїнах, в Харківщині та в Галичині є слово семья, а в Кременчугському пов. ще кажуть—посемейство. На Україні скрізь кажуть—сімья. Слова семья та посемейство—це остача давньої українсько-славянської мови, ще не перетворена на український самостійний зразець, як от слово—сімья. І через це с книжок треба зовсім викинути і ту сем'ю, і посемейство, як слова ваймаючі невеликий район, і писати—сімья з яким знаком для одлички од слова—сімя, конопляне насіння. З апострофом ця сем'я, сем'ї просто таки смішна. Цей апострофічний ребус показує, що в „Світлі“ панує й правує партійна людина, котра згодилась з галицькими радикалами, і певно й записяглась заводити на Україні й галицьку книжню мову, і оті апострофи. Ці апострофи ще тільки й zostались в „Світлі“ та в „Раді“; їх ніхто не прийняв. А за мову в „Світлі“ скажу, що як колись українці в державні думі подадуть заявління, щоб у нас була народня школа, принаймні на селах, українська, то знайдеться такий добродій, як Пуришкевич, висмикне с кишені „Світло“ і тільки прочитає трошки с статтів д. Шерстюка або д. Руссової, щоб заціпило нашим думцям в роті... І буде знов програ на справа за українську вародню школу. Праві партії недурно ж вже подражнили мову наших тенденційних письменників—воляпоком. Та й наша широка публіка надавала їм багацько усякових прізвиськ. Наші справі ще й до того

таки багацько шкодять і наші українські провінціяли, котрі пишуть часом своїми говірками.

Справа видання білоруського органа народніх вчителів „Родной Нива“ ведеться краще, ніж справа видання „Світла“. Мова в йїї, як і в инчих білоруських журнальчиках, чиста, народня, центральна, хоч на Білі-Русі народніх говірок вдвоє білше, ніж на Україні. Окрім того в білорусів нема *своєї Галичини*, нема побічного шкодливого впливу, хоч і вони переймають декотрі українські неологізми, перероблюючи йїх по свої фонетиці з *дзеканням*, як от і я вживаю с півтора десятка вдатних галицьких неологізмів. Опріч того „Родная Нива“ невеличка й дешевша од „Світла“, саме по засобах убогих вчителів. Тимчасом „Світло“ по ціні недуже то придатне для кишень наших надто негрошовитих вчителів, для котрих воно й видається, що стає для йїх чималою завадою при виписуванні „Світла“. Лучче було б, якби „Світло“ видавалось менчими книжками. Ще добре, що галичани не пишуть для йїго статтів. Якби з йїго повикидати усі вище згадані мною хиби й галицькі слова, а найбілше в статтях д. Руссової, Шерстюка, д. Черкасенка, д. Шелухина, та повимітати тенденційне недоладне—від, то вийшла б гарна й чиста, сказати б *нормальна* українська мова, якою певно б видавались усі українські періодичні видання, якби тільки... проф. Грушевський не роспочав своєї мовної пропаганди на Україні. С показаної причини „Родная Нива“ має теперички 3,000 пренумерантів, чого не має наше „Світло“, та наврод, чи й матиме стільки...

Був час, коли редакція „Ради“ перша од усіх газет обчистила свою мову од польских слів, змінила навіть галицьке від на українське од. В теперішній час мова в „Раді“ знов повернула назад, знов засмічується давніми хибами це вже другим нападом. Котрий номер ни візьми, скрізь зарябіє в очах од натиканих полонізмів і всякої нісенітництва. От у 43 номері за 1911 минувший рік в статті д. А. Василька ціла низка таких слів: вчення—вчіння, юнак—парубок, часописи—часописі, істнують—животіють, настрої (направа)

і чуття (слухъ)—направа й почування; набуло вичи (не розумію, що воно таке), небавом (певно незабаром), також витримає—таксамо вилдержить; ухвалено—затвержено, відгуки—одгуки, явище—зъявище, відношення—стосунки, кроки—ступіні, відрізнити—одрізнити, приблизно—близько, ріжниця—різнація, одлічки.

В статті д. А. Ярошевича ми бачимо ту ж саму галицьку плутанину: населення—насеління, рух—рушіння, на Полісся—на Поліссі, прирахувати—прилічить, нетривалість (не розумію), вирахувати—вилічить, пересічно (хто його знає, що таке).

Як бачимо, в „Раді“ знов вертається мова д. Петлюри, д. Руссової, Шерстюка і К^о... с польськими словами, кроками, пересічно, відіграти і, т. д., неначе в давніші „Громадські Думці“, котру облаяла й обсьміяла в свій час українська публіка в листах в редакцію. Писали ці статті галичани або може якісь інші провінціали. Але таким авторам кореспондентам треба сказати, що вони, тулячи такі слівця в своїх статтях, одбивають читальників і через це дуже шкодять українським газетам. Але... певно й сама редакція „Ради“ потаємно спочуває таким тенденціям, бо от в № 191 „Ради“ сливе скрізь натикано слів—від, відкриття, зустріся, зупинився (зострівся, спивився) сумніву—(вагання), з'їзд „уникає“, це по—українському—всисається, як вода в землю; тепло вникає, дощ уникає в землю,—кажуть на селі. І скрізь стоять слова—також, лиш один (тільки один); окремо (окроми), окремий, прирахувати, вираховувати, неначе в українські мови й нема слів—прилічить, вилічили, ще й до того сливе зовсім викинули українське од, і скрізь ставляють галицьке—від. Це вже винна редакція. На мене находе острах, що редакція йде небезпешним шляхом для газети на будущий час... повертаючи мову не уперед, а назад. Мова знов стає в йїї галицькою.

Як я перечитав останні номери „Ради“, то мушу признатися, що душа моя заскорбилась. При нові редакції мова в йїї йде не вперед, а назад, бо все стає більше та більше

галицькою, а не українською. В № 290-му передня стаття написана не українцем, а галичанином: тут є сумніви (вагання), що відпадають сами собою, і зібрань (зібраннів), і румянцовський розгрозом, і остаточний, яскравий, ухвалили (ствердили), за скільки днів (за скільки день), рішучих заходів, які штучно побілшують ціни (по народ. мові це значить—прекрасно (а не-искусственно) збілшують ціни; земство вказало (показало), селяського (сільського), відмовлятись (одмовлятись), підтримати національну гідність (?), піддержать (що таке гідність, один Бог знає, певно—придатність; продуктом такого настрою (добутком такої направи) і т. д. А далі начитуємо ще поганче: в організації (народної спілки католиків в Відні) зустрінете ви великого обшарника (?!) поруч робітника (поруч з робітником); що то за обшарник? як дізнається за це наша публіка? мешкання (житло); дружно посилають (?), оточення (окілишність), майже (сливе), окремо, що об'єднує ці ріжні (різні) верстви, верст (верстов); лучить йїх (злучає), нарада (порада), законним шляхом обтяження податками ціною на 100 мільйонів богачами (багатирями) лиш тільки на злидарів; кожна се'мя (сім'я), відчувати (почувати), протягом 1 року (в протязі 1 року), дві се'мі (дві сім'ї), населення (насеління), писань (писаннів), уклінно прохаємо і т. д. і т. д. Ця мова гірша од тієї, котрою писали колись в „Громадські Думці“ та в „Рідному краї“. Це і справді не українська мова, а криве дзеркало йїї. Один добродій пише в Батурина і не лічить грошей, а рахує. І скрізь в номерах сила галицьких слів, скрізь поставляно не од, а від. Поставили—од тільки тричі, неначе „Рада“ наважилась вмерти, та й іде до смерти швиденькими ступіннями. Для нашої публіки ця мова зовсім неприйнятна, бо сьмішна, чудна і... незрозумілива. Таку мову можна назвати тільки страшним зловжитком української мови. І скрізь стремлять апострофи, неначе людям мало букв у азбуці! Це щось гірше од мови давньої „Громадської Думки“, ультра—галицьке!! Це і справді якесь чортівиння з бутвинням, під буцім—то українським соусом.

І в „Раді“, і в „Світлі“ не позначається ніякого поспіху в українській мові; та при їх потаємних потягах та тенденціях і неможна сподіватись кращої мови. От де причина, що знов зовсім викинули з газет і журналів українські слова: лічить, таксамо, теж, сливе, од, окроми, опрічній, рушитись, рушаться, рúшить, рушáть, порушить, ворухить, вагаться, вагання, житло і т. д. Торік за передішнього редактора були писали в „Раді“ частенько—бє, пьє, пьєса, пьєса, пью, сімь, а тепер скрізь запанували галицькі апострофи: п'єса, б'ють і т. д. що само по собі не дає легкості при читанні. Ці ж „партійні“ штучки,—апострофи скрізь видержані і в „Світлі“. Тільки в цих двох виданнях й zostались оті ребуси модного правопису з усіх київських видань.

„Рілля“, „Дніпрові хвилі“ видаються найкращою українською мовою й без апострофів. Але і в „Рілля“ вже промкнулись слова, як от—відповідь, від, а в „Дніпрових хвилях“ деякі добродії вряди—годи вкидають від замість—од, а декотрі, як от д. Краснопільський та д. Жимгайло й Ө. Жученко хоч пишуть прехорошим стилем, але навіщоось плямують свою мову словом—від, та ще й систематично, скрізь. І в цьому журналі вряди—годи трапляється ніби пляма: це кореспонденції з Галичини, та статті добродія Жимгайла, в котрих суспіль натикається на такі ненародні форми: відомостей, статей, завдань (відомостів, статтів, завданнів), вступлєння, заведєння (вступлїння, заведїння). В рядку таких слів, виведяних з дієсловів, треба писати і, як воно стоїть з наголоском, як от—вчїння, завідомлїння, з'явлїння, уявлїння, а буква е вдержується там, де вона трапляється без наголоска: пересвідчєння, засвідчєння (свидѣтельство), і т. д. Навіть д. Руссова в свої статті в 2 № за 1912 рік помістила статтю, написану вже кращою мовою. Тільки вона й тут пише слова: виконать, виконали замість—артисти грали, грачі грали, співці співали.

Вилучивши (выключивъ) з загалу вище згаданих мною талановитіших літераторів, як от д. Кривський, д. Єфремов,

д. Жебуньов, д. Пахаревський, д. Т. Осадчий, д. Дорошенко, д. Яворницький, М. і Я. Новіцьки й інші, ми можемо сказати, що решта письменників в київських українських виданнях скрізь щедро сипле оте—від, навіть в книжечках для народа й нещадімо псеує через це часом чисту, гарну мову навіть в виданнях петербургського „Благот. об. изд. україн. книжок, як от в книжці С. В. Вородаєвського „Про кредитні кооперації“, де ми натикаємось на таку штуку в заголовку: „Чим відрізняється устав кредитного товариства від позичково-зберегательного“. Це б то по народній мові—Чим одрізняється устав кредит. товариства од позичкового. Для народа здаватиметься, що відрізняється,—це щось таке, що одріже пожем. Такі галицькі слова, як ріжні, відріжнитись і т. д. усім здаються чимсь таким, що воно щось „ріже“.

Ще не так давно в журналах усі дочиста ставили—біля, побіля замість—коло. Тепер це тоді модне слово вже усі покинули, і всі пишуть—коло. Натомість теперички пішла поведєнція на слово—від, як і на приставку „зу“ в словах—зупинятись (спинятись), зустрічатись (стрічатись, зострічатись). Цього польського „зу“ наші переймачі набрались од галичан, з галицьких книжок. Навіть у д. Старіцької-Черняхівської аж тричі написано—кроки, і єсть ця нісенітниця—„зустрічає“. (Л. Н. Віст. кн. 3 і 4). Щось патологічне ми бачимо в усіх цих письменників в їх поплутаній мові.

Врешті треба щиро признатись, що українська література в наш час знаходиться в великій небезпешності. На неї впало несподівано таке лихо, що визволиться од його буде трудно. Для нашої української літератури настала якась „Велика Руїна“ на свій опрічний письменський лад, яка була для соціального життя України в XVII віку, як на Україні було два гетьмани, і меж Москвою й Польшею тяглися війни за Правобережню Україну. Галицька агітація не дрімає й шкодить нам гірше од старої цензури, бо виконує під нашою літературою таку яму, в котрі можна поховать і занепастити, може й надовго, усю українську літературу; вона висмикує спід наших ніг самий ґрунт, це б то народню мову. А мова,

слово це ж велике діло. З ним неможна легковажно й легкодумно поводитися, як робить проф. Грушевський з своїми підручними йому галицькими сугрудовниками. В нас тепер зосталась одна й єдина національна прикмета—наша мова. Щоб поправити й направити нашу письменську справу на переднішу добру путь, треба самим галичанам, не гаячи часу, зараз заходиться виправлять свою поплутану недоладню книжню мову. Д. Франко писав ще недавно, що в галицьких школах погано вчать української мови, направляючи мову на стародавній зразець. В галицьких гімназіях певно недобре поставлена справа викладів української мови. Треба давати вивчувати напам'ять не тільки як можна більше віршів з українських класиків, але й уривків зразцевої української прози, та ще й загадувати писати переробки тих уривків—своїми словами (переложенія). Може аж тоді галичани виправлять свою синтактику й не писатимуть такої нісенітничі; як от: „приїхало двох людей; за чим же тут гонить (гониться) поет? він чекає на мене; я шукаю за книжкою; він станув, він паде (падає) на коліна; діточим голосом („Засів“, у Ковальова), це стало так (польс. станенло); він стремить до села, вертає домів, я спімнув (вспомнилъ) і т. д. Галичани, проф. Грушевський і партійні українські їх побічники й прихильники може й самі гаразд тому невідомі, яку велику одповідальність за будущу справу української літератури вони беруть на себе...

Д. Грушевський вчинив таку плутанину, такий за́колот в українські літературі на Україні, наколоцькав такої джумиги, що про теперішню книжню мову можна прямо сказати народньою приказкою: що горód, то й нарód,—що редакція, то й свій опрічний правопис і навіть опрічна мова. А наша публіка, само по собі не знаючи докладно цієї письменської спієречки, усю пеню скидає на усе сьогочасне українське письменство загалом, не одрізняючи правого од винного, і дає свій загальний присуд і осуд. Бо вона мабуть думає й гадає, що усі українські теперішні літератори змовилися,

з'єдналися і згодилися писати галицькою чудернацькою мовою та поганою мішанкою.

Врешті усього ми не маємо на думці зовсім одопрічнитись од галицької літератури, але самі галичани вже давно одопрічили свою книжню мову, та й тепер одопрічнюють своє письменство од українців, бо наша публіка не може читати їх книжок через чудну, нечисту, а часом і сьмішну для нас мову. Ще не так давно їх журнали, як от „Правда“ й „Зоря“, видавалися кращою мовою, так що українцям ще можна було їх читати, бо мова в їх була більше народня, і синтактика мови в розкладі слів була народня, а не польско-латинська, де слова якось чудно перемішані й перетасовані, як трапилось. Але це було в передніший час, в писаннях недавніх переднішців (предшественниковъ) д. Грушевського, д. Євшана та Кривецького й інших.

Тепериньки вживають в свої розмові сливе усі не тільки молоді, але й старіші українці от які слова: від, мешкання (житло), рахувати, рух, мешканці, помешкання, перешкода (завада), перешкажає (заважає), переконатись, переконання (пересвідчення), посада (місце, служба, уряд), також, сумнів (вагання), подорожувати (мандрувать), тягар (вага), виконать (здійснить), вдатне слово, пущене Ів. Белеєм в „Ділі“ ще в 1884 р.). Про грання на сцені замість—виконав роль треба писати—удавав, або грав, удав роль; кажуть же на селі: він удає с себе дурня (изображает дурака), а бо представляється дурнем; треба писать: артист удавав Макбета дуже гарно: не писать—чекати, тримати, трімкий,—а ждуть і т. д. Зовсім не вживаються слова ні в кого с письменників, не наче їх і в мові на Україні нема: микається, вмикуваться (мішаться, вмішуваться), лишень, лиш (дай лиш міні), а замість їх пишуть галицьке (воно ж і великоруське, як от: один лиш день); промикувать, одмикувать, окроми, опрічний, митикувать, або мидикувать, примитикувать (приспособить), лічить, облічить, перелічить, облічувать, жадать, жаданий, одчай (розпач), стуліні (в д. Л. Стар—Черняхівської скрізь польські кроки), завада (завада—пише тільки д. Рол. в „Світ).

Зірниці), притичина (є тільки в д. Огієнка й Плюща); викинули слова: ждять, держать, дерзкий і пишуть скрізь сливе усі—чекати, тримати, трівкий і т. д.

С такою амуницією в українських журналах та книжках українська література далеко уперед не забіжить, бо ця галицька й польська вантага (груз) поламає нашого воза. А на мій погляд, ця вантага—це просто таки сміття, що засмічує нашу мову.

Деякі галицькі неологізми невдатні й навіть непотрібні, як от—зокрема, зосібна, бо їх збудування не має аналогічних слів в живій українській мові; треба ставити замість їх—особливіше або особніше (сквирс. пов.); замість зателепуватого—зовнішня політика, треба писати заґранішна, або околишня політика. Галицький неологізм попередники (предшественники) не можна назвати підходящим і вдатним. Теперички в Київщині слова—попереду, уперед назначують тільки місце, а не час: йди бо попереду, уперед! А для назначіння часу вже кажуть: це було передніше; передніші люди жили довше, ніж теперішні. І через це замість—попередники (предшественники) краще ставити слово—переднішці, або переднішники. Слово—попередник наводить на думку такий втямок, що це той чоловік, котрий іде попереду, як от слова передній, а в поділ. губернії—напередній. Передняком звали чумаки передню паровицю в валці, запряжену здоровими бадьористими волами, котрі йшли швидкою ступою, і за ними швидче поспішала й уся валка. Передняками й попередняками можна назвати прогресистів, людей передових в ідеях, передовиків.

Якого лиха накоїли галичани своєю мовою й своїм вмикуванням в українські видання, за це міні казав один інтеллігент, котрий живе на селі, приїхав до Києва, углядив вивіску, де було написано великими буквами: „Українська книгарня“ (на Великій Владим. улиці). „Накупив я, каже він, усяких українських книжечок, і вхопив кілька номерів журнальчиків, бо я їх і не бачив, і не читав. Вертаюся додому, читаю,—і тільки з дива очі витріщив. Що це за мова!

Що воно таке? Такою мовою розмовляють ті словаки—венгри, що розвозять у нас по селах усякий крам. Читати цих журналів я не міг і тільки дурно гроші потратив.

І недиво, що він не міг читати „Української Хати“ бо натрапив на статтю д. Євшана (№ 6. 1910 р.): „Головне, чим люди звичайно захоплюються в мистецькому (художньому) творі, і на що звичайно звертають свою увагу—це само виконання, способ представлення (великорус. слова)... коли власне зрозуміємо її (поезії) психічні мотори, той настрій, який безпосередно випереджує саму поетичну концепцію, а далі зможемо відчутти (почувти), як щось дійсно реально—*тло* (польс. — фон), *підклад* (підбійка) *настросий* поетичного твору,—тоді слова набірають далеко (багато) більшої сили. Романтизм є світ душі, *укрите* (скрытое—заховане) життя її серця. Головним елементом його є *неопреділимє стремління* (великорус.), містичне єство серця“. І справді той добродій тільки дурнісінько стратив чимало грошей на номері журналу та за таку статтю, писану ніби якоюсь чужоземською, ніби словацькою пополовині з великоруською мовою. Його мова це вже не криве дзеркало української мови, а карикатура нашої мови. Д. Євшан своєю мовою дорешти може розсудити українську публіку, як буде друкувати свої страшні статті в українських журналах.

За мову москвофільських галицьких газеток небіжчик Пипін в свій час написав в „Вістникѣ Европы“ статтю: „Особый русский языкъ“, і дав такий присуд, що москвофільська мова така робляна та вигадана, що її не читатиме ні Україна, ні Великоросія. Про мову проф. Грушевського, та тих, що вийшли з його мовної школи, д. Залізка, д. Євшана, д. Кревецького й д. М. Дорошенка таксамо можна сказати, що в їх „Особлива, ні то великоруська, ні то українська мова“, така робляна й мертва, що їх писанив ніхто з охотою не читатиме на Україні.

До яких хиб допроважує переймання чужомовних корінів з чужих мов, ми бачимо в рядку слів, виведених галичанами з польського коріння—рух та ріж (róż, ружни—раз-

ний): руховність, руховний, рухіне, рухас, наріжний камінь (л. Грушев.), ріжниця, (різнація), ріжні (різні), від-ріжнати (одрізняти). Деякі добродії просто таки кажуть міні, що як вони читають в галицьких книжках оті згадані вище слова, то їм уявляється, що хтось когось ріже. Сказати поправді, ї міні спочатку таке уявлялось, як я вперше колись давно читав галицькі книжки. Добр. Порш любить вживати слово—виразник, переробивши великоруське слово виразитель (вїя-вець, од слова виявлять), і воно вийшло не українське слово вїявець, а піби якийсь чоловік виразник, котрий або лічить виразкі (рани, болячки), як от окуліст, або сам робить виразки, як хірург. Переймання слів з чужих мов та позичка чужомовних корінів для утворіння неологізмів може дуже пошкодити наші письменські справи й спаскудити книжню мову, що вже й трапилось в галицькому письменстві. З безпешністю для української мови можна брати слова з церковно-славянської мови, як брав їх Шевченко та Квітка-Основаненко, бо тільки ці слова не пеують гармонії й тона української мови. А не роблять вони дисгармонії не через те, що ми звикли до їх і розуміємо їх, а по самі владі славянської мови, бо в наші мові є дуже багато і синтактики, і слів, і форм, і падіжів церковно-славянської мови. Може бути, що колись давно, може й за часів Нестора літописця, і пізніше в XIV та XV віках, ще й говорили таксамо, як і писали українською мовою сливе пополовині з церковно-славянською мовою, бо і в козацьких думках XVII віку є багато славянських слів, як от множество, много і т. д.

Слова, котрими теперички назначають втямок (понятіе) — „искусство“, як от умілість, містєцтво (на правоб. Україні кажуть—митець, а не мистець, це б то майстер на всі руки, на все, або—„ловкач“), що до „искусства“ зовсім не стосується; а слово умілість це те ж саме, що й уміння. Препогані галицькі слова—істнувати, естнувати треба до-конче замінити українськими народніми: животіть (существовать), животіння (существование), живоття, або живіт (жизнь), бо в Черніговщині кажуть: це було—за жи-

вота нашого батька, а не за живоття. Та і в Київщині співають пісню: „Ой слаба ж, слаба! либонь я умру... Підіть приведіть пона і дяка, нехай же я роспишуся хоч за живота“. І в Галичині втямлять ці слова, хоч там їх і нема, з церковної воликодної пісні: „і сущимъ во гробѣхъ животъ даровавъ“. На що вигадувати сьмішні й зателепувати слова, коли вони є в народній українській мові? Ще, хвалить Бога, що вони є.

Слова—стремлення, або стремління, він стремить до города, значать по—українському „торчанье“; *торчить в городъ*, а по—нашому це значиться—стерчав, він стерчить до міста. Виходе щось справді дуже сьмішне. Стерчать, стремлять кілки в тинах, віхи, сохи, стовпи, соняшники на городі, і мова про їх стерчання й стреміння може бути ясна й зрозуміла для кожної сільської баби. Слово стремитися, стремление, як і слова—восхищєвіє і восторг церковно-славянські, та ще й стосуються до християнського аскетизма. Коли в церковних книгах написано: душа стремится къ Богу, стремление горѣ, або къ добру, ко благу ближняго, то ми розуміємо це „стремление“ вгору, вверх до Бога, до неба, як до перводжерла усякого добра й любові; але в такому значінні, як ці слова вживаються в галицькій мові й тепер, ніхто не уявляє собі „стремленія“ по горизонтальні лінії, а по сторчові, вертикальні. Слова—восторг та восхищєніє вживаються в мові в житіях та в легендах про аскетів подвижників. В житіях пишеться так: „Авва Антоній, або инчий авва вночі бысть *въ восхищеніи*, або бысть *въ восторгѣ*, і бысть восхищєнь, і бысть в раю“; це б то його душу хтось „восхитилъ, восторгъ“ (одірвав) од землі й переніс у рай, де одному авві янгол навіть дав повну хустку яблук. Авва прокинувся вранці, почутих пахоці яблук і побачив в свої келії хустку, повну яблук. В теперішні великоруські книжки мові ці слова,—восторгъ, восхищєніє, що буквально значать—виривання, піднімання (апостоли въ субботу восторгаху класы і ядаху) вживаються в тім зовсім инчі, як найвище почування радощів або почування од вражіння великої краси

та приємності само по собі не од райських яблук, а од чогось зовсім не аскетичною; не од раю, а приміром од опери, або гучного бала. Але ті усякі—стремління, восторги, восхищення взяті в значінні зовсім инчому, і вони й досі не заміняні великоруськими народніми словами, або відповідними вдатними неологізмами, над котрими великоруські письменники не морочили голови, і за котрі й досі не подбали. В нас вживають для позначування цього втямку слова—*захват* або *захопління*. Слово *захват* білше підхоже до народніх слів, бо під Києвом кажуть: як що гарне й добре, то люде купують на—*захват*. З цієї причини я застерігаю наших письменників, котрі мають потяг до переймання таких великоруських слів, як от—*стремління*, *настрій*, (або польських, як от *потяг*—*поїзд*) зовсім не зачіпаять чужомовних слів і не виводять с польських корінів—неологізмів, щоб не наробить плутанини в свої мові. Чужі слова, як і люде, повинні бути незачіпальні, мають таксамо свій закон „незачіпальности особи“ і можуть добре поместитись за непрохану зачіпальність, засмічуючи инчу мову, як от—*руж*, виразник, *ружени* (ріжний) і т. д.

Цей закон, здається, зовсім не писаний ні для галичан, ні для проф. Грушевського, а найбільше для д. Залізка та Євшана, в котрих великоруських слів хоч лопатою бери. Та ще ця біда гірша од того, що вони втулюють і польські і великоруські слова в ґрунт своєї провінціяльної мови. Щоб сказали читальники в Росії, якби хто-небудь почав писати орловською мовою, перехідною до української, або повгородсько-олонецькою? В орловські губернії приміром кажуть так: *мая сястра ня хоча оставаться в Києвъ, завтра їдя дамої, а мой муж сидить дома только днёмъ, а ночью карауля на базаръ*“. А от зразець мови олоонецько-архангельської, недавно записаний д. Ончуковим в олоонецькі та архангельські губерніях в віршах, „*Былины, или старовинки*“, та і в розмовній мові. В білці про „*Бутмана*“ деб-то про гамбургського німця Андрея Бутенанта, котрому Петро Великий дав право копати залізну руду в олоонецькі

губернії, Бутман каже: „Ужъ и силушкой ноньце цари сильнѣ (ы); ужъ и смѣтоцькою цари посмѣтливѣ (ы). Отъ ты ой надежа православный царь: ты съ яросью Петръ Алексѣевичъ... Ты помни-ка, какъ во той во ёрды (орды) тебя *что же оттуль* (так кажуть в радомысл. пов. київ. губ.) *тогда* (так кажуть коло Каминця в подол. г.) *повыкучили*? тебя *что жъ оттуль* *повыручил*? Царь каже, що Бутман „пропилъ де всю сбруню лошадиную, пьётъ трои суточки“.

А отъ зразець розмовної мови коло м. Олоонецка, як селянин розказував Ончукову про Бутмана. Бутман говорив до мужика: „я, скаже (каже), безъ царя буду заводи вести. Я вотъ дѣлаю тони (мережі). А мужикъ въ отвѣтъ: „чортъ, скаже (каже), буде этта—не тони; да лѣшей, скаже, буде этта—не рыба.

Придуркуватий наймит Бутмана Бенка, як насунули хмари, кидає вгору сокиру й каже: „молчи! (хазяїне), скаже; бѣдной Бога не убью“, то есть—погоди! не убью ли я Бога¹⁾.

Ця архангельсько-олонецька мішаниця великоруської говірки з додатком українських слів, котрих багато в північні далекі говірці того краю, дуже скидається на письменську мову в статтях д. Євшана. Щоб сказали в Великоросії, якби хто написав і видав книжку на оті говірці? А д. Євшан надаряє українську публіку достоту такою страшною нісенітницею, та ще й с претензією, щоб і українці писали такою мовою! Його мову й мову д. Залізка можна прирівнять тільки до чудернацької мови „*епохи Петра Великого*“, це б то за першу половину XVIII в. як звичайно звуть цей період дивовижного початкового туїння великоруської письменської мови ще—до виступіння в письменстві Ломоносова й Державина вже аж за цариці Єлисавети та Катерини II. Мова Євшана й Залізка так і викликає недоброхит в пам'яті видану в той час книгу: „*Приклады, како пишутся комплименты и епistolы разные*“, або мову указів і листів Петра Великого с такими словами, як от елоквенція,

¹⁾ Вѣст. Евр. 1909 г. октябрь, стр. 681.

предіки (проповіді). Петро В. в своєму листі до олонецького губернатора князя Ромодановського обертається до його с титулом: „Его благоутробію“.

Мішаниця мови в утворах д. Євпана й галичан з чудернацькими, силувано стуляними словами, с польськими й галицькими етимологічними формами дуже схожа на мову в офіційальних докладах, писаних до Катерини II „птепцями йїї гнізда“. В 1766 році генерал-губернатор Малоросії, відомий Румянцев пише в своєму листі до цариці, що на виборах в Коміссію, по відомому „Наказу“ обь Уложеніи—„на Обрядѣ выборовъ“ въ Почепі, в Харкові та в Ніжені виявилось в шляхти і в козаків „умоначертаніе прежней казацкой старинны“; і—„что дутчіе господа по звыклости своей, считаютъ свои давніе казацкіе законы хорошими и не хотятъ приймати в Наказѣ обьщанннхъ блаженствъ для всѣхъ“. Українську мову проф. Грушевського можна поставити в аналогії с тодішньою книжною великоруською мовою, або з українською мовою в написані с початку XIX віку „Історіі Руссовъ“ Конісського. От тоді ще в двадцятих роках XIX віку пісьменські праці проф. Грушевського читались би залюбки, бо така мова в той час на Україні може й не здалась би чудернацькою. Хіба б може витріщали очі на „очи, плечи, від, віттак, звідтам, відріжняться, бояти муть ся, відроджене, відвіт,—як на щось дуже вже не книжне й провинціяльне, схоже на провинціяльне радомисльське та олонецьке—оттуль, откуль, тогди, і т. д. Але я повинен сказати, що українська мова, скільки йїї єсть в „Історіі Руссовъ“ Конісського, краща, ніж в „Історіі проф. Грушевського, і стиль в йїї багато легчий і жвавіший.

В „Дніпрових хвилях“ спочатку йїх видавця в статтях була мова гарна й чисто українська без полонізмів і з усіма народніми формами, навіть з—од, одчинив, і т. д. Але згодом потім зъявились в газеті піби латки: то були кореспонденції з Галичини, писані галицькою мовою з усякими звичайними в йїх галицькими хибами в мові, як от від; та й д. Краснопільський та О. Жученко, подаючи статті,

написані гарним жвавим стилем, скрізь ставляють галицьке від, замість—од. А потім зъявились статті галичанина д. Жимгайла. Статті, як рівнять йїх з галицькими зразцями мови, написані добре. Стиль йїх гарний, український; синтактика загалом таксамо українська. Але в його мові ще трапляються полонізми й галицькі ідиомы от такі; діло не посунулося а ні на крок (ступінь), тай (та й) Гриць, по році (через рік) шкільної науки вертав до дому (це б то вертався додому); що переймаються правдами науки (проймаються). Є в статті й польські падіжі:—в керуванню, в навчанню дітей, та заведенню культури (заведінні); повістей (повістів), і всякі польські й невдатні галицькі слова з чудними приставками: зустрічатись, зупинятись, спізнати діло (зострічатись, дізнатись за діло), в зарахуванню (в залічівві), перекопує нас (пересвідчує), настрою (направи), перешкода (завада), стремління (потягу), поневолення (заневоління), віддаватися (оддаватися), помешкання (житло) і т. д. Одним словом, є усі ті полонізми, що вживають галичани, і чого не врозуміє наша публіка та й народ, бо цей журнал здебільшою виписують селяни. Мова д. Жимгайла псує гармонію мови в журналі й може пошкодити йому таки добре. Бо ці усі хиби й помилки вже давно обсьміяні нашою публікою, або обганяні й обляні. Ми радимо д. редакторів, для збережіння репутації журналу й для захисту од занепаду й людського глузування, справляти ці слова на українські, котрі в народній мові животіють і тільки дармують, мов покладні гроші в банках, мов капітал, не пущений в живе обертання.

Замість чудних галицьких слів — перейнявся ідеєю, думкою, відчит, треба писать: пройнявся, проймається ідеєю, читання. Мої гості часом инколи переглядають номері „Дніпрових хвиль“, котрі лежать на столі. Йїм кидається ввічі заголовок „Відчити“, бо стоїть навидиоті, як заголовок, надрукований великими буквами окроми од текста.

— Що це за слово? чи отчѣти, чи що?—питають у мене.

Я й кажу: змїніть галицьке від на українське од, і вийде—одчити. Але вони кажуть, що не втямлять значіння

слова—одчити. Та й не диво, бо приставка од чи від в усіх слов'янських мовах назначує рушіння осторонь од предмета, а не до предмета, або рушіння в самому предметі. Галичани не потрапляють ставити приставки.

Таких добродіїв, як „рух, ріжний, та від“ треба зовсім вилучити (исключити) з українського письменства, бо вони страшенно шкодять чистоті української мови. Добродій рух, як вхоплений в полон з чужої мови, вже помстився за його крадіжку, як Самсон над філістимцями, наплотив цілу серію слів просто таки диких прояв (чудовищ) і сьмішних, як от: руховний, відруховність, рухіве (рушіння), рухаються, а д. Ковалів, (Засів № 29) пише: гусениця „рухас“ своїм гострим „краєм“, це б то ворухить свій гострий кінець. І в „Світлі“ є це—вони рухаються. Це „вони рухаються“ (ворушаться) було обсьміяне ще за життя М. Старіцького двадцять год передніше. Нехай собі галичани вживають—від, але це слово нехай зостається й надалі провінціальним, і не претендує стати всеукраїнським, бо Україну Господь не скривдив в її багаті мові. В нас є свої відповідні слова—і од, і окроми, і опрічний, і нарізний, є навіть слово—лічить, бо всі ж скрізь лічать гроші, що вже наші газетчики дорешти повикидали, певно щоб збіднить багату українську мову...

V.

В декотрих наших письменників я прикмітив навіть щось патологічне в мові. Один українець каже міні: „такі міні противні слова—хіба, сливе, окроми, що ви їх нігде не знайдете в моїх писаннях“. Я питаю в його:—а щоб ви сказали, якби Андреев або Л. Толстой сказали, що їм противні слова: разв'ї, почти, отд'їльно? А він тільки дивиться на мене та й каже:—нічого не сказав би. Другий добродій каже міні, що слова—опрічний та зависність (канів. пов.) погані. Але с такими вередками можна дійти до того, що й уся українська мова здаватиметься їм поганою. Патологічна мова небіжчика М. Старіцького відома кожному.

Колись Тарас Шевченко казав: „Доборолась Україна до самого краю; свої діти гірше ката її роспинають“. Само по собі він натякає на дідичів панщаників. Тепер в нас роспинають вже саму народню мову, та ще й нахралом, необачно, навіть не думаючи й не гадаючи за саме животіння нашого письменства, як люде надто вже наївні. За мову наших класичних письменників ніхто й не дбає й не думає, неначе їх і на світі не було, і навіть потроху пеують її при виданнях. Чудні ми люде!

„І на сторожі коло тебе поставлю слово!“ пророкував Шевченко, бо знав, що наше слово єсть великий і єдиний захист, велика сила, котра тільки й зосталась у нас, як орудий нашого народньої просвітності, розвитку й широкого масового прогресса. У нас проф. Грушевський с компанією „Іх благоутробії“ і галицьких, і українських партійників необачно ламають і трощать цей захист на сьмішки та на глум усі Україні й... її ворогам.

І вийшло так, як казав Шевченко, неначе він за це все знав:

Дурний і горді ми люди
По всіх шляхах по всій усюді!..
Сами для себе живете,
Заплющивши письменні очі,
А на громаду хоч наплюй—
Вона капуста головата!..
Не дурень—сам собі міркуй!..

Про наших газетчиків і справді можна тепер сказати:—а на українську публіку—хоч наплюй, бо вона—капуста головата. Один добродій таки й признався в статті з гордою щирістю, що, мовляв, видаючи „Громадську думку“, ми „за публіку не думали“. Він і забуває, що письменники животіють для громадянства, для публіки, а не публіка животіє для їх. Бо публіка ж читає й купує їх часописи, а не коні та вівці.

А небіжчик Грінченко, що був чоловік з великим далекоглядним розумом, добре розшолонавши та помитику-

вавши про тенденції проф. Грушевського й „Ихъ благоутробій“ з їх багажем „умоначертань, попереджень та загострень“, сказав:

Ще не вмерла Україна, але може вмерти;—
Ви самі їй ледачі ведете до смерти.

З якої причини виникла в його в душі така сумна думка, ніби крик одчаю? Небіжчик не раз жалівся міні на завідні партійні змагання в українських кружках, та на те, що добродій Грушевський заводить на Україні чудну галицьку мову й правонис і силує усіх українських письменників писати такою мовою, щоб підвести й будучу українську книжну мову під мову своєї „Історії Русі — України“. Але, казав він, під його мову неможна підібратися ні на який спосіб, та навряд, чи хто й схоже хоч трохи підібратися під неї.

Нема що й казати, що наші письменські мовні стосунки з галицькими письменниками заострились (обострились) в останній час, і заостричив їх проф. Грушевський своїми тенденціями й замірами, котрі можуть лопровадити наше письменство як не до погибілі, то принаймні до мизерного чевріння, а не до широкого нормального розвитку. Воно розвиватиметься так, „як мокре горить“, як кажуть в нас на селах.

На багатьох прихильників українського письменства вже найшов навіть страх (опасеніє) за саме животіння українського письменства в будучому часі, як вони міні признавались...

Але я ще передніше писав, що треба одрізняти сьогочасну „часописну й газетну українську мову“, перейняту українськими переймачами од галичан,—од мови теперішніх наших письменників, та й деяких сутрудовників в тих газетах та журналах, дерзкіших на вдачу, самостійних в пересвідченнях, котрі мають на письменську справу інші погляди й пересвідчення й пишуть теперички, як й' передніше писали, чистою мовою. Вже примітно й повертання на нормальну й педагогічну стежку і в деяких видавництвах для на-

рода й дітей. От недавнечко видавництво „Український Учитель“, перенесене с Полтави в Київ, те, що колись зумисне псувало й калічило мову на галицький зразець в книжечках, виданих для дітей, вже покинуло переднішу тактику й видало 10 останніх номерів книжечок задля дітей (од 36 до 46 номера), написаних чистою українською мовою без усяких „відів“ та помешканнів і т. д. Але й передніше вже видавались опрічними авторами книжечки для народа й дітей, де вже ставили—од, а не від, як от серія книжечок добродія Х. Майстренка. Тільки в книжечці л. Богданова в № 43, видані „Українским Учителем“ є одна хибя: автор пише—окремо, замість українського слова—окроми. Діти во знають, що то за *окремо*, та й батьки їм не витовмачають, бо... й самі не знають, що воно таке. Ці видання можна рекомендувати для батьків, як підхожі і мовою, і змістом до дитячого розуму.

Тимчасом в перших 36 номерах книжечок, виданих „Украї. Вчителем“ нема й сліду „народности“ в мові і в словах, і в етимології, а часом і в синтактиці не знайдеш ні духу, ні кольоритности, ні живої народньої мови, та ще й скрізь розсипані слова: мешкання, від і т. д. для пропаганди галицької мови в массах...

Усі ці згадані мною проявки в нашому письменстві павають мене на сумні думки, бо письменські виявці своєї псіхики й національної вдачі уявки показали, що ми якийсь окромішній (исключительний) народ... а це не дуже спрієє розвитку нашого письменства. І недурно ж небіжчик Грінченко кинув такий сумний вірш по адресу українських письменників. Я вже й не кажу за історичні околиці (ви́шнія) притичини, через котрі на Україні письменство довго не могло розвиватися, і котрі й теперички стають нам на заваді для розвитку нашої літератури... А тут на тобі ще одно лихо, ще з другого боку, і лихо не мале, бо стосується до питання нашого письменського животіння. Після сьогочасної письменської плутанини й крутанини хоч починай паново — *одродіння українського письменства* вже не через

околишні притичини, а свої, сказати б, домашні, хатні. Пісменські гармідерники наробили такого гармідеру в українській літературі, од которого вона не швидко очумається.

Що мною сказано за прозаїчну мову наших письменників, засмічену польсько-галицькими словами, те ж саме доводиться міні сказати і за мову в віршах українських поетів. В їх усіх вірші засмічені такими ж самими словами; у всіх трапляються польські слова: розпач, зненацька, вабить (надить), кроки, навіть штука (искусство), прагне (жадає) і т. д. Найбільше зганжував свої гарні, дзвінки, хоч часом надто ригоричні вірші д. Чупринка, хоч може й механічно, несамохіть. Ті ж самі хиби в мові трапляються навіть і в віршах талановитого д. О. Олеся. В своєму невеличкому, написаному по—декадентський утворі: „Трагедія серця“ стерчать ось які галицькі й польські слівця: *обми*се (залиши це), *шалені* (скажені), *крок* ступлю (ступінь), *дотик* кучерів (доторкання), *прагнути* (жадять) і т. д. Невже д. Олесь думає, що наша публіка знає оті польські—дотики, кроки і т. д.? В поезії усе повинно бути доладне (изящное), гарне: і картини, і образи, і вірші й мова, бо вірші це ж музика складів, рифм та слів. В наших поетів не розвине тонке почування музичности й доладности в формах віршів. Вірші д. Олеся роблять і справді вражіння своїм журливим елегічним тоном і правдою, але як тільки наткнешся на якийсь *розпач* або *дотик*, то недоброхіть осміхнешся, і гарне вражіння на душу, на почування переходить в сьміх і псує суцільність вражіння в душі. А це ж дуже шкодить віршам. Якби навіть в віршах Шевченка або Пушкіна були натікані оті усякові польські кроки, дотики, прагне, розпачі і т. д. то й вони не мали б сили й доладности в мові, не вважаючи на свою високу вартість. В чудові, хоч і романтичні поеми д. Олеся: „Над Дніпром“ мова в віршах вже чиста, чудова, вародня; нема там ні дотиків, ні розпачу і т. д. і з цієї причини ця, сама по собі поетична поема, дає суцільне гарне вражіння. Вона вся вилілась з душі поета в доладних образах—типах, кольорітих картинах і на май-

дані, де дівчата зібрались грати веснянки, і на березі Дніпра, звідкіль русалки рушили на вигон до дівчат і на майдані пристали до їх. Ця гарна поема—без спотикачів у мові. кладе поетичне вражіння на душу. І припціпи, і символи проведенні ясно, хто тільки знає українську міфологію, або читав „Світгляд українського народу“ та легенду „Запорожці“. Але як рецензент цієї поеми (в „Кіев. Почтѣ“) не знає нашої міфології, як не українець, то й не добачас в її символів та ідей і на це надеремно вважає, мов на хиби в поемі.

Галицькі книжки з їх полонизованою мовою наробили багацько школи й українським поетам, як і прозаїкам, а найбільше вони пошкодили українським виданням для дітей і народа. От, прикладом, д. Сірий переробив відому невеличку книжечку для українського народа, написану небіжчиком Морозом: „Де що про світ божий“, котра була написана чистою зразцевою народньою мовою. Але д. Сірий додав до неї додаток, збільшив її фактами, і... вийшла коротенька фізика, по ціні дороженька для народа. По галицькому звичаю він заслонив дієслови ніби заслонкою, представивши до дієсловів галицьке—від замість—од, скрізь натикав того *від* для його пропаганди на Україні, збавив мову, накидав польських слів: *земля подорожує* (путетествуєть, мандрує, це б то—обертається) *кругом сонця*, накидав ще чимало польсько-галицьких слів, і... книжка вийшла не популярно написана і дорога для народа, хоч на зміст дуже гарна й наукова. Для нашого народа треба знов видавати давнішу не переробляну маленьку книжечку небіжчика Мороза: „Де що про світ божий“, котра по ціні була саме по трошках саяли. Недавнечко видавництво „Український Учитель“ видало його книжечку (№ 42) „Про горобця славного молодця“. Мова в ці книжечці дуже гарна, зовсім українська, загалом сказавши. Але й тут він понаставлявав—від замість—од, позаслонював дієслови й наставляв слів: *ріжні* (різні), *відчував*—почував, відповідно, *переконався* (звірився), і т. д. А цього всього діти не розуміють; діло зробляне не педагогічно, і цю кни-

жечку треба вилучить (исключить) з числа книжечок для дітей, як непридатну для їх. Загалом сказавши, галичанам неможна писати книжечок ні для українського народу, ні для дітей. Недавнічко проф. Грушевський оповістив премію за загальну географію для народу з картами усіх царств і... з поясненнями. Знов мушу сказати: *Timeo danaos et dona ferentes*. Може д. Руссова, або хтось инчий напише текст, а проф. Грушевський понаставляє в йому галицьких слів—від, сей, сі, жите (життя) для пропаганди цих форм мови, або таких слів, як: козачина, замість—козаччина, (козачина або казачка—це жупан або жупанок). Я радив би, щоб на цей раз були видані географічні карти тільки з підписами без текста, „Пісні без слів“, як часом надписують музичні нотні пьєси. Бо ми вже добре пересвідчилися, і напевно гадаємо, який—то буде „текст“, перейшовши через руки д. С. Руссової та проф. Грушевського. Шановний добродій колись давно написав чудовою чистою українською мовою кілька невеличких оповіданнів, але теперички він вже не розбере гаразд, чи придатне було „Село“ для нашого народу, чи ні... бо в 9-й книжці Літ. Наук. В. пише такий докір українській інтелігенції, що, мовляв, „Село“ загинуло, бо наші інтелігенти не пеклювались за розповсюдження й „поширення“ його в народі, буцім—то не спріяли тому, щоб поширити його в массах. І це міні чудно. „Село“ впало через свою мову ультрагалицьку, і не тільки народ, але й самі інтелігенти не охотились і не схотіли його купувати. А проф. Грушевському не так здається, бо він мабуть просто таки вже не розбере гаразд, що приступне для народу і по змісту, і по мові, а що неприступне. Як чоловікові вищої науки, йому й справді це навіть трудно зрозуміти. Декотрі галичани вже добренько виправили свою чудернацьку мову. Але ж коли—то вони виправлять її так, щоб їх журнали, видавані в Києві, змогла читати українська широка публіка? А тимчасом „Доки сонце зійде,—роса очі виїсть“, як кажуть у приказі.

Поки сонце зійде, роса й справді очі виїсть самі... українській літературі на Україні. Цього ніяким способом не можна затаювати. Два роки вже минуло, як проф. Грушевський видає свої органи в Києві, а ми не примічаємо поправки в мові галичан, сутрудовників цих органів і в самого д. Грушевського. В декотрих галичан мова ще неначе й погіршалася.

Мовна справа в українських журналах дуже сумна. Недавнічко в цьому признався міні один з молодих, котрому випало сутрудовництво в одні українські газети. Він каже, що передніше, ще до конституції з Галичини йшли в Росію маленькі ліберальні журнальчики. В той час це були дуже цікаві газетки для нашої молодечі, і вона кичулася до їх з жадобою, як на новинку, і вссала усе, навіть саму чудернацьку мову; а це було більше шкідливе, ніж корисне, що стосується до мови. Потім, після оповіщення в нас конституції, все раптом, несподівано заворушилось: кинулись заводити газети, журнали, само по собі одбившись вже од народньої нашої мови, та й почали крутити мову на галицький лад. І той добродій бідкався, що йому тепер... трудно вже й писати справдешньою чистою українською народньою мовою...

І справді, цей добродій, сам навіть не партійний в справі мови сукупно з галицькими товаришами, казав міні правду, що заведення газет на Україні одразу, раптом має свою вигоду, але й невигоду. В європейських націй газети з'явилися вже тоді, як книжна мова вже гаразд виробилася й зросла. В Англії в 1640-х роках за Кромвеля в Лондоні видавався журнал „Політичний Меркурій“ вже тоді, як Мільтон, відомий автор „Втраченого раю“, написав свої научні праці: „Свобода віри й сумління“ та „Оборона прав англійського народу“, а проти його писали инчі вчені, котрі походилили, як і сам Мільтон, з кембріджського університету. Таксамо велась ця справа і в Франції, і в Германії. І в Великоросії, доки з'явилися газети й журнали, вже писали видатніші й талановитіші письменники й виробляли книжню мову: Фонть-Візіп, Новіков, Карамзин, Жуковський і Пушкін в своїх повістях Бєлкина й инч. А в нас кинулись у

журнальне пісьменство усякові люде такі, котрі не вчилися не то що в Кембріджському університеті, а тільки вчилися в сільських школах, або здебільшого в учительських семінаріях, але були с кембріджською гордовитістю й авторитетністю. А коли хто з вчених виступав з українською мовою в пісьменстві, то вносив відому *теорію* з'єднання нашої мови з галицькою говіркою... бо загалом українці дуже нахильні й навіть прилюбні до усякових *теорій*... та *систем*, та ще вони й оптимісти: думають, що все буде гаразд, та й роблять, як і великоросси, „на авось“. В цьому—то й виїшла закарлючка для нашої літературної справи, с котрої можна виплутатися хіба з неймовірною труднощію. Як наші сьогочасні журнали й газети не виправлять добре мови, то само по собі вони незабаром пірнуть у Лету, як пірнули „Шершень“, „Вольна Україна“, „Громадська Думка“, „Слово“, і т. д. Редакції наших газет повинні мати це на увазі, бо в нас теперички і читальники, і споживачі цього розумового поживку—це широка українська публіка. Вона ж є й перший і найкращий цінувальник і наш критик. Та й наш народ вже гаразд вміє цінувати українські книжечки і таки добре розбірає, що придатне для його, що гарне, а що написане поганою мовою. Єсть і в народі розумні, угаристі й хвацькі люде, митці і в ці справі. Про наших механічних переймачів, та ще й з відомою тенденцією з'єднання нашої мови с книжньою галицькою можна сказати приказкою: „Не допоможе бабі й кадило, коли бабу сказило“. Вони з нетямучістю ведуть нашу літературу в різницю на заріз. Щоб не одбиватися од народньої мови, сутрудовникам газет та журналів треба принаймні врядити їздити на села, щоб побалакати з людьми. Тимчасом наші журнальні пісьменики сидять в редакціях по великих містах, замкнуті в кабінетах, мов сільські престарезні баби на печі. А якби вони побували на селі, та ще й повештались по ярмарках з записною книжкою в кишені, як вештаюся я що—року влітку та розмовляю с селянами, то міні не довелося би, вживаючи будлі—які народні слова, ставити в скобках або в лапках переклад цих

слів на великоруську мову спеціально... задля їх, бо я добре постерегаю, що деякі українські народні слова будуть їм... здаватися чужоземськими, чужомовними, або вигаданими...

Врешті додаю оцей невеличкий уривок поезій, написаний талановитим українським поетом саме в той час, як в Галичині заводили офіційально Кулішів фонетичний правопис і викинули с старого Максимовичового етимологічного правопису букви: ы, ъ, ѣ і ђ з дашком (кѡнь—кінь). Ці вірші не були надруковані, але подавались через руки. Тодішня стара, чи москвофільська партія в Галичині підняла гвалт. Посипались протести й навіть москвофільські вірні; намовляли й памотбрювали навіть сільські громади подавати завідомління в львівську школьну раду. Тоді наш відомий поет написав оце „Криве дзеркальце“ на москвофільську мову старої партії, схоже на стародавні „Плачі“ й „Жалі“, хоч у цих віршах чується ще бадьористий тон старих москвофілів. Цей утвір був багато більший, ніж я подаю, але початок його я забув. Заголовок його був такий: „Оно звучить так“!

За ери, за ять, за ер!
Гей не лично нам тепер
Всіх росправ фільольогічних,
Студіумів всіх критічних.
Ми від них затчем наш слух,
Ба втримаєм руський дух!
Об наш лоб міцний, нерушій
Кажна довбня розібьєсь,
Й вірний русин й прямодушний
Ріднов справов піднесєсь.

Щоб старі русини не тужили й не побивались за сподобною для їх буквою—ъ. Желихівський позначкував його двома точками зверху над ї, котре виникло з букви ѣ, та й обсіпав цілими хмарами маку книжню галицьку мову, проти котрої врешті небіжчик Грінченко запротестував в свої брошурі „Три питання“.

При цьому я подаю вже новіші „Поезії в прозі“, перелицьовані таксамо невідомим міні автором з давніх, відомих

в нас віршів певно якогось українця, котрий написав пародію на мову віршів давнього великоруського поета XVIII віку Тредіаковського в поезіях, як він виспівує красу весни в своїх віршах... „Оно звучить вже отак“...

Весні процвітає, сонці палає. Поють птички сь сонички, хвостом машуть і лисички. На городі бузина, й в Києві дядько. Нй городі зіле, а в світі весілле. Вларили в кимвали, заграли у труби, заревіли груби. Валують димом цегельні, смердять костопальні, гудуть сахарні; репетують птиці, сміються суніці. Заграли у труби, заспівали в губи. Заїць—в'сколи, баба в'боки. Пішла баба у танець, а за нею горобець рішенець. А макогун під хатою аж гадає з лопатою. Корови, крави та тельці по гільочках стрибають; юнаки, раки та ченці туди ж за ними поспішають.

Сонце сяє, процвітає, на весь світ палає; рахує скарби, рухає жаби, вабує й баби; і киває, і моргає та брикає, й хвоста задергає.

Ревуть труби, в небі палають груби; гуркають гармати та ллють аромати. Шумлять дресеса, увігнавшись в небеса: і клюква і бруква; і суніці й полуниці, і високая ялина, і червоная калина. Яку весна радість несла в торбі за плечима! Пішов відгук, лунав надгук! В серці відчування й підчування, і вчуті й півчутя, й чвертьчутя, і стрибання і дряпання.

Стрекошущу цвіркунови в'злене зладе суцу, і вечерню червецови у мешканю яскраво поюцу,—елефанти і леонти, і кроки і карки; і проїви й поторочі, і червиці і ченці, й бадьористі удівці, і стрибучі молодці, й танцюристі удовиці, й велеліпні молодці, й болотяні кваки, і веселі раки, і поющі котяки мишодраки, і Устрій і Настрій; і орли, зоставив монти й, смикнув сотку за відсотки й сполоскавши глотку, учиняють браки. О' бскільки прелюбезно, найрішучійш. зрячнй! карколомно преполезно, й недосічно й пересічно, ще й сугубо смачно!

Цей гімн весні, як вольний „переспів“ давніх віршів якогось українця, котрий колись написав відоме „Криве

дзеркало“ мови Тредіаковського, може знадобиться й тепер, як криве дзеркало мови д. Євшана, д. Залізка, д. Кривецького, д. Гетнера й декотрих і українських і галицьких літераторів, котрі звикли писати сливе старою мовою. І як міні здається, цей увір можна надрукувати і в календарі для українського народу—„Село“; бо і великоросси, і галицькі поляки, і навіть наші декотрі українці й галичани, і українські наші молоді декадентські письменники думають, що український народ одразу розбере й зрозуміє усяку мову, мов давній римський кардинал Моццофанти, котрий вмів говорити й розмовляти у Римі з прочанами—паломниками на тридцятьох мовах та говірках Європи.

Як чехи вперше почали видавати чеські газети в час свого національного одродіння в перші половині минушого віку, то видавали їх якоюсь мішаницею, мішавши докупи живу народню мову з старою чеською мовою, та ще й додаючи німецькі слова, нахапані од довгого завсіднього вживання в школі і вдома німецької мови. Само по собі цієї робляної, якоїсь надто складчастої (сложної) та штучкованої мови народ не спромігся гаразд зрозуміти. Це було якраз так, як теперички сталося в нас на Україні. Тоді видавці наїняли для редакцій по одному здатному й дотепному селянинові з платою грошей за службу, передніше читали йім рукописи кожного номера, щоб вони сказали, котрі слова вони розуміють, і котрих не розуміють, викидали незрозуміливі для йіх німецькі та старочеські слова і потім вже одсилали до друкарні.

Таксамо робив і шановний популяризатор д. Волошинівський, видавець „Світової Зірницї“, розпочинаючи своє видавництво для українського народу. Він сам зріс у селі недалеко од Кам'янця-Подільського коло гриниці Буковини, де вже говорять галицькою мовою. Бо од самої гриниці в Подільщині до Проскурова й вище на Волині в староконстантиновському повіті йде смуга не більше, як по двох сіл, де вже говорять галицькою підмовою чи говіркою, одривають ся од дієсловів і ставляють його окроми перед дієсловами:

ся робить, ся стало і т. д. Д. Волошинівський прийняв на службу в редакцію молодого сільського вчителя родом таки с селян, с самого осередку подольської губернії, з Брацлавщини, де говорять гарною українською мовою, і цей селянин спочатку виправляв мову в „Світові Зірниці“, поки редактор, перейшовши на життя недалеко од Жмеринки, сам добре виправив свою мову. Отак треба б робить і нашим видавцям в Києві журналів та газет, а найбільше видавцям „Ради“, „Світла“, „Засіва“, „Україн. Хати“, окрім хіба „Рілля“ та „Дніпрових хвиль“, для котрих нетреба ніякого напутника (інструктора, наставника), окрім хіба сутрудовника д. Жимгайла. Може б аж тоді наша публіка не глузувала й не сміялась з журнальної книжної мови, і не лаяла й не кляла йїї з досади, а міні не довелося би згаять *історію року* на цю нудну полеміку для оборони української мови, схожу на давню полеміку наших полемистів минулих віків, оборонявших свою віру й національність од нападів і пропаганди давньої Польщі, або на полемичні писання для оборони української мови й письменства в XIX віку од нападання деяких великоросів в ті моменти, коли ще--то було безпешно й виступать с такою обороною в письменстві.

Цім нападанням на нас здається й кінця не буде. Бо Україна, це піби похиле дерево. А „на похиле дерево і кози скачуть“, як кажуть у приказці. Нападання звідусіль не перестають і досі. А ці усякові тенденції дуже гальмують зріст і розвиток України, а найособливіше стають завадою для розвитку нашого народу. Розуміння віри заслоняні для його стародавньою церковнослов'янською мовою, зовсім незрозуміливою; школа й просвіта заслоняні другою заслоною—великоруською мовою. А тут на тобі ще одну заслонку—уже од галичан і йїх книжної мови. А наші мовні перевертні ще й допомагають їм, затуливши цілі разки українських слів приставками—неначе заслонками, або напхавши мову такими словами як от: ріжні, відрізнять (одрізнять), чекати, тримати, окремо, рахувати, і т. д. на котрі селяни

тільки очима лупають, ловлячи значіння й тямують в словах наздогад, навмання, читаючи піби по́лапки. До обрусення прилучилось ще й сістематичне „обрусиніння й обгаличєння“, задумане проф. Грушевським та галичанами. Яка сумна доля нашого народу! Невже його призначило саме історичне життя тільки на п'атолоч, притиски звідусіль і пригноблення його розвитку, на якусь вігнойку (удобрєніє полів) для когось і для чогось? В Галичині народ розвиватиметься швидче, бо галичани видають книжки, писаві галицькою підмовою, навіть перероблюють задля його наші українські книжки, змінюючи в йїх мову, щоб примитикувать йїї до мови свого варода. А ті ж самі галицькі письменники видають книжки для українського народу і зумисне вставляють галицькі й польські слова, ще й закривають покривками цілі п'язки слів своїм провінційальним—від. Міні не раз казали на селах селяни, що не розбереш, що то таке—відчини, відчепись; чи воно—зачини, чи причини, чи одчини, чи зачепись, чи причепись, чи одчепись. Спинисся, читаючи, та й думаєш, що то за чудасія. І ця тенденція проводиться в наш час тоді, коли на Україні на всю державу—найменчий процент письменних селян, а в Київщині, де найбагачча народня мова, на 100 селян припадає 14 душ письменних, як свідчить в свої статті д. С... в петербургському журналі „Земское Дѣло“ 1911 г. № 17. „Первое кiev. губ. Земское Собрание“.

В нас тепер на Україні витворяють таке, чого нема нігде по всі Європі. Закон „незачіпальности мови“ авторів, павуючий по всі Європі, неначе не животіє для українських письменників та авторів. Йїх мову гнуть, псують, ламають, хто тільки схоче, кожне по свої влюдобі, або на галицький зразець.

Спочатку 1912 року почала видаватись в Харкові нова українська газета „Сніг“. Колись в Харкові якийсь певно галичанин видав один номер газети „Слобожанщина“, писаний чудернацькою галицькою мовою, котра насмішила увесь мир християнсько-український. Новий „Сніг“

йде потроху тією ж таки стежкою, що стосується до мови. Правда, стиль в усіх сутрудовників цієї газетки гарний, легкий, плавкий, сливе скрізь однаковий, так що в цьому навить непримітно індивідуальности сутрудовників, бо не примітно ніякої одлічки й різниці в стилі опрічних письменників, — неначе хтось один пише усеї номер за одним присідом. Скрізь бачимо газетний стиль досвідних в ці справі газетчиків... Газета в прямуванні та в поглядах демократична й прогрессивна, чи то пак, як кажуть в Галичині—радикальна. Але в її відділ хроніки й бібліографії дуже слабкий, чим дуже багаті, може й найбагатші од усіх наших газет „Дніпрові хвилі“. „Сніп“ дуже мало досвідчений (освѣдомленый) в ці справі, бо провінціальним газетам ця досвідченість не легко дається.

Але що стосується до синтактики й етимології в мові, то ця річ мене і вдивила, і засмутила: тут я бачу й наче чую потроху мову страшної „Слобожанщини“, або мову „Громадської Думки“, або й теперішньої „Ради“ та „Засіва“. Перший номер скомпонував якийсь захожий галичанин. Номер починається так: „З новим роком *здоровимо*“. Починаємо сніп *щирого збіжжя*?! (це б то по—українському пашні, але пашня—це ж вимолочене зерно в мішках). *Лише* де-ве-де в нас колосок пшеничний бує (це латинська синтактика). Цей „Сніп“ повний не зерна, а такого галицько-польського кукілю, як от: на перешкоді (на заваді), подорожує (мандрує), нині, клюб, парід, оголосити (оповіщать), уявлення (уявління), ся подія обговорена (оббріхана) й усунена (всунута, замість одсунута). І скрізь натикано провінціального й галицького—від, сей, рух (рушіння), сю, житте, знань (знаннів), рішучо (наважливо), оголошень—(оповіщеннів, оповісток), він спричинився (виходе—став причинним, причинуватим, здурів, скрутився, як вівця од метлиці), істновання—(животіння), помешканя (житло) і т. д. До цього додані ще й апострофи: б'ється, б'є, п'є, п'єса, це б то усе те, що вже давно в широкі публіці стало прізвиськом для українських газетчиків і предметом смішків. Можна загалом сказати про мову, що це сніп

пшениці, але пополювині с стоколосом та кукілем, що стосується до поодинчих слів та форм етимології, вже покинутих талановитішими українцями, окрім само по собі галицьких органів у Києві. Сутрудовники в „Снопі“ впливають в старі міхи нове вино, навить новісіньке, чи „новіське“, як пише д. Грушевська в своєму перекладі оповіданнів Доде, котрих мову, це истинно криве дзеркало, вже оціпував хтось в 8 номері „Дніпрових хвиль“ за цей рік, і я вже не буду розбірати її мови.

Як відомо, друга державна дума перед самісіньким роспуском заповістила, щоб викинули з великоруської книжної мови оту непотріб (дрянь), оті букви: ь та ъ, як зайву трухлятину, заважливу для школярів. Завідомили за це в Думі ліві ліберальні партії. В наших харківських радикалів така справа йде напереверт, навпаки. В думках та поглядах вони демократи й само по собі посовуються уперед, а в мові повертають назад, мов суворинські *назадники*, (як їх продражнив навить Суворин); повертають до старої мови галицької, це б то трохи не до мови за часів вавилонської велитенської башти, за що Бог змішав до купи усякові людські мови. Але од цієї мовної вавилонської башти, до другої окіянської велитенської башти „Титаніка“ в илині часу віків зовсім таки не далеко. З нашого мовного „Титаніка“ вже посипались в окіян „Громадська Думка“ і „Шершень“, і „Вільна Україна“, і „Запорожжя“, і „Село“, видаване буцім—то для українського народу. Те ж саме трапляється і з „Снопами“, і „Засівами“, і усяковими книгами... з усіма українськими виданнями, писаними робляною й стародавньою, і навить смішною для української широкій публіки галицькою мовою, а не живою народньою українською мовою само по собі з додачею вдатно складяних неологізмів таких, що їх одразу розбере кожне й зрозуміє тяму (смыслъ) в течії написаних мислів та думок. А самі сьогочасні мовні „Титаніки“, як от „Записки наукового львівського товариства“ й інші... „титаніки“ тонуть на дно архівів... Але досвід, здається, ніколи гаразд не навчить наших україн-

ських письменників, само по собі вилучаючи (исключая) найта-лановитіших між ними й далекосягліших на вдачу, як от М. і Я. Новіцькі й інші, котрих я вже полічив передніше. Сипляться в очіни забуття газети й книжки, а наші деякі тенденційні українці такі ідеалісти та теоретики, та оптимісти, що нічого за це лихо й знати не хочуть і кажуть, що якось—то воно та буде усе гаразд і станеться по—нашому. „Ти йому—образи в руки, а він каже—любья“,—приказують у приказці люди на селі. Мабуть такі вже українці на вдачу, коли й народ це запримітив. Харківський „Сніп“ це орган таких „радикалів“, котрі одним боком передняки, а другим боком назадики, водночас простують і соб, і цабе. Вони ніби й демократи, але встоюють за стародавню ненародню мову, зовсім негодящу для просвітності народа; йдуть одним ступінем уперед, а другим повертають назад сливе до Ноя й всесвітнього потопа. І це все чудно так, що й трудно збагнути розумом таку плутанину і розкидчасту, і надто складчасту (сложную) несистемність пересвідчень та поглядів в сутрудників „Снопа“. І це міні ще дивніше, що сам шанівний видавець родом з золотоноського повіта, де говорять зразцевою наддніпрянською мовою. Але я добре вже досвідчився, що видавці зовсім не вмикаються в справу видання, а редактори роблять усе по своїй вподобі і по своїх пересвідченнях. Єсть у „Снопа“, як і в усіх галицьких газетах, і невдатне галицьке слово: „заснувати газету, заснували школи“. На селі кажуть: павуки заснували кутки, заснували вікно, або кажуть: в мене неначе заснувало шось очі; бачу, як через сито. По народній мові треба писати: завели школу, завели фабрику або завод, завели нові крамниці, магазини. Пишуть же і повеликоруський—„учебныя заведенія“. Церкви закладають, як і хати. В великоруській мові слово—основа (потрясеніе основ) з'явилося од того часу, як у Петербурзі видавався український журнал „Основа“. Замість слова—основа, треба писати—грунт в тих випадках, де трапляється мова за такі предмети.

Вже сливе при закінченні своєї статті я достав с почти прислані міні петербургським „Благотворительнымъ Обществомъ“ нові видання українських книжечок для народа і між ними дуже цікаву книжечку В. Чикаленкової „Підземне царство“ (переклад книжечки В. Лункевича), цікаву не тільки для народа, але й для нижчої міської інтелігенції. В ці невеличкі книжечці розказана історія живого життя на землі од його початку й до останнього часу, це б то історія розвитку животин, рослин, риб та усякого птаства на землі й усякових живих сотворіннів у морі. Книжечка написана народньою українською мовою й гарним стилем, звичайним у батька авторки, як і інші його книжечки по сільському хазяйству, ще й з гарними малюнками усякових найдавніших сотворіннів: ящурів, гадюк, дивовижних велитенських животин, та птиць, та їх велитенських кістяків, викопаних в шарах землі. Усі ці чудернацькі ящурі, животини, риби й гадюки намальовані дуже гарно. Синтактика в мові в книжці сливе скрізь народня. Але що стосується до чистоти мови, то мову в ці книжки неможна назвати зразцевою по чистоті, якою були написані усі передні книжечки д. Чикаленка. Це мене дуже здивувало і навело на мою думу і смуток, і скорботу за долю нашого популярного народнього письменства.

Шановна популяризаторка знать земстилася пануючою пошестю тенденційних усяких молодих письменників і... стала на небезпешну стежку з'єднання української мови з галицькою, котру вже обсміяла наша публіка. Вона напхала в чудову мову народню от яких галицьких і навіть польських слів: окремо, окремиий, майже, ріжні (усякові) частини, сторінки „Літописі землі (листки, бо сторона, сторінка,—це по народній мові—край); зграбні, незграбні (доладні, зателенуваті), почвара, почвар (страховищ), відріжнятись (одрізнятись), ріжноманітні населення (насеління), малп (польск.) мави, очі оточені кістками (обтикані, обкладані), суреля (по—укр. цуреля, од слова—цурка), ріжломанітні, найплодовитіші (найплодотворніші), насправді (?), по кривості, вказує на кривість (польське,—показує, натякає на рідню, на порідніння). ви-

сновок (вивод, загальна думка, різнився од бронтозавра (од-різнявся), назва (назвище, як от—прізвище), витривалий, тривкий (видержливий, дерзкий), звідти, звідки (звідтіл), спогади (згадки), скорина землі (шкуринка землі), пристрій крил (приряддя, знаряддя), нерушливий (нерушливий), пристосовані (примитиковані), кроки (ступіні), удосконалився (став кращий), каминий угіль (земляне вугілля—кажуть на селі), існує (животіє), існування (животіння).

— Усі ці польсько-галицькі слова для селян здаватимуться таксамо допотопними „почварами“, як і намальовані мастодонти, бронтозаври та ящурі і т. д. Але ті давні страховища примайми намальовані й пазвища їх підписані, а оті „почвари“ в мові навіть не підписані хоч в скобках в перекладі.

Чудову мову в книжці авторка зумисне непаче потрусила сміттятм, вхопивши жменю його може с середніх віків „Літописі земляної шкуринки“. Як тільки шановна авторка піде й далі цією стежкою, то народ втратить гарного популяризатора, бо йіі книжечок народ не читатиме, як не читає й галицьких.

Окрім цього є в шановної авторки є чудні провінціалізми; у чотирі сажени (у чотирі сажні; в народ. мові—сажень тільки муж. рода). Авторка пише то ростин, то рослини, а я чув од людей слово—рослина (це як от: билина, бадялина, стеблина і т. д.); в неї скрізь стоїть: звірі годувались іжею, а по народньому треба сказати: живілись поживком, бо кажуть: і червяк поживку шукає (пищі шукає), а не тільки чоловік; годують кабани на сало, та годують матері дітей по́кормом. На селі кажуть не ящір, а ящур. „Сиди, сиди, ящуре, в горохьянім вінку (веснянка); гилки дерев—гількі́ дерев, а гилка це палиця, котрою бьють мяч; толуб—тулуб, скорина—шкуринка; розіпнути хрила—розчепирить крила або пальці; хвойні й листвяні дерева—соснові та листяні дерева.

В книжці скрізь стоїть слово життя замість—живоття; замість народнього слова животи́на стоїть живина́, неначе це те, що по—руський кажуть *живность*; пташина (птаство), але

це поодичка птиця, як і звірина, рослина, як співають у пісні: „У полі билина, йіі вітер коливає; що найменча пташина (пташечка) та й та собі пару має (васильків. пов.).

Автор скрізь пише за животін, і нігде нема в книжці слів—животина (животное), живоття (жизнь), животіть (существовать).

І в книжці скрізь написано *жити, лише* в значінні—тільки, бо авторка певно вже забула українське: дай лиш! Авторка вживає слово— мешканці (жителі) моря, оповідаючи за давніх велитенських морських гадюк мозазаврів й пччих. І хто є селян та й не селян зрозуміє це польське слово? Міні здається, що прості читальники подумают, що це одно з назвищ морських гадюк, як от мозазаври, або якісь іхтіозаври, котрих є безліч в книжці. І де авторка чула слова *війна, війти*, коли на Україні скрізь кажуть: війна, війни? Між животинами й звірями авторка згадує за молокососущих *жуїкових*, що жуять жуїку. Вона мабуть забула, що воли *ремигають*, і з цієї причини треба звати цю породу—ремига́ючими, а не зателепуватим (незграбним) словом—жуїковими, що взято з галицьких учених книжок. Замість польського слова—удосконалення, удосконалився треба б було писати—покращання, покращала, полущчала порода, як кажуть на селі. В нас не кажуть—*гарний на вигляд*, а гарний на взір, (хороший на вигляд по—великор.). Авторка пише: звір був *озброєний* замість *узброєний*, по аналогії с словами: убраий, врабий.

Врешті всього авторка не забулася на прикінці книжечки кинуть ще одно модне слівце в усіх сливе сьогочасних пісьмеників—*рахувати*. Бо тепер же усі *рахують* в книжках, а не лічать. Слово *лічить* зовсім викинули с книжок, неначе воно й не животіє в живій мові на Україні.

Невже авторка думає, що наші читальники знають значіння отіх усякових—ріжниць, почвар, рахунків, удосконалює і т. д.?

Міні здається, що вона знає за це добре, але... в неї є своя тенденція—забивать в українські голови клином отакі слова, котрих українці і... не розуміють...

Невже авторка не стямкує, що вона вносє в українське пісьменство коли не *смерть*, то гальму, а не живе життя, котре вже загальмували галичани с проф. Грушевським...

Авторка ставить скрізь українське—од, а галицьке—від кицула тільки подекуди. Це зробляно розумно. Це *сід* можна написати раз або два в книжечці, щоб у нас знали, що животіє десь така форма, бо... наша публіка ніколи не читатимє галицьких теперішніх книжок та виданнів навіть тоді, якби усі наші пісьменники вживали від, бо це мало помогло б справі.

1912 року.

Кінець.